

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת נח

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת נח

מפתח העניינים

'אלה תולדות נח' / התבוננות בחטאים של דור המבול / חטא דור המבול השפיע גם על הבהמות / חטא דור המבול השפיע גם על ה'אדמה' / כיצד קרה כדבר הזה?! / ההרגל על כל דבר - שלטון / ההרגל נחקק אצל האדם לטבע שני' / ההתרגלות לקדושה ועבודת ה' - נעשה אצל האדם לטבע שני' / 'חישבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך' / התמדתו של הגאון מוהרש"ם / תחבולתו של מוהרש"ם שלא ירדם בלילה / כל אחת לפי כוחותיו ויכולתיו / התמדתו של הגאון רבי גרשון לפידות זצ"ל / להרגיל את עצמו במידת החסד / על ידי מעשיו יכול להתרגל גם ללכת בדרכים רעים / גם בהכיר בדרכו הרעה אינו יכול להתנתק ממונה מפני הרגלו בה / ואל תביאני לידי עבירה / האדם משפיע על כל הבריא / אם חוטא בפרהסיא מקרר האחרים / עבירה בפרהסיא - חילול ה' / מעשי האדם משפיעים קדושה או טומאה בכל הברואים / על ידי מעשה האדם ישנה טבע של כל הבריא / מעשי האדם משפיעים על טבע האדמה עצמו / השפעת ה'מקום' על הדרים בו / אי אפשר להשיג זאת בשכל אבל הוא דבר שניכר בחוש ממש / השפעת ה'כסף' באמריקה / השפעת הנמצא ב'יקב' הגם שאינו שותה כלל / ה'רחוב' משפיע עלינו / עצתו של המשגיח זצ"ל - 'זה לעומת זה' / מעשה על הגר"א וסרמון זצ"ל בהיותו באמריקה / 'ותטמאו את ארצי' / 'כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה' / קורות ביתו של אדם מעידים על האדם מעצם ההשפעה שהשפיע עליהם / השפעת חטאי דור המבול עד שגרמו להשחית טבע הבהמה והאדמה / עיקר הבריא היא לבני אדם ובמה שחוטאים הם משפיעים גם על ה'ארץ' / 'לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון' / האדם יענש גם על מה שהשפיע במעשיו על אחרים / על ידי תשובת היחיד - מוחלין לכל העולם כולו / גודל האחריות שיש על כל אחד ואחד / 'פריז' נקראת על שם 'ארחות פריז'

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת כל מתי ישראל, ובכללם

יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יוסף בן אסתר
שמעון בן עליה	יפה בת עליה	יעקב בן עליה
סימי בת חנה	אליהו מאיר בן סימי	מרגלית בת סימי
מסעוד בן אסתר	מסעודה בת חסיה	פיבי בת חסיה

תנצב"ה

מפתח חידושי תורה

- א. בענין גזל פחות משוה פרוטה ..... יט
ב. בענין שדים ..... כ
ג. בענין וישאר אך נח ..... כא
ד. בענין אם המבול היה גם בארץ ישראל ..... כג
ה. בענין אם הקשת נראית בלילה ..... כו

מפתח שנות חיים

- ר. שנתת חיים ..... כח
ריא. שקר ..... כט
ריב. שתיקה ..... לא
ריג. שתיקה בתפילה ..... לא
ריד. תאוה ..... לא
רטו. תגלחת ..... לב
רטז. תהלים ..... לג

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין מצות מוחיית עמלק ..... מז
ב. בענין אמר נביא לישראל ..... מז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

אלה תולדות נח

נראה היום בעזרת ה' להתבונן בלימוד גדול שיש לנו מפרשת השבוע, פרשת נח. הפרשה פותחת: "אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלהים התהלך נח. ויולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת. ותשחת הארץ לפני האלהים, ותמלא הארץ חמס. וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ" (בראשית ו ט-יב).

התבוננות בחטאם של דור המבול

צריך לדעת, כי הקלקול והחטא של דורו של נח, היה הוא בכמה מהלכים. וצריכים הרבה להתבונן וללמוד את שורש הקלקול והחטא שחטאו בהם דורו של נח, כדי שחלילה לא יהא חלקנו כמעשיהם של אנשי דור המבול, וכמו שנבאר בעז"ה.

חטא דור המבול השפיע גם על הבחמות

הגאון בעל בית הלוי זצ"ל, בספרו על התורה כאן, עומד על דברי הפסוק שפתחנו "ותשחת הארץ לפני האלהים... וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את

א. הנהגת הבית הלוי זצ"ל בנתינת צדקה מילדותו

היה רבה של בריסק והיה גאון גדול בדורו, מופלא ומופלג למאד, הן בתורה והן בחסד, מילדותו ממש. כשהיה לומד תורה בתלמוד תורה, אמו היתה נוהגת לתת לו איזה לחמניה או עוגה שיהיה לו מה לאכול שם במהלך יום תלמודו. אבל כבר אז, כשהוא היה רק בן ארבע או חמש, לרוב חסידותו כשהיה רואה אלו ילדים עניים שאין להם גם את זה, היה מחלק כל מה שקיבל. וכך היה נוהג לעשות דבר יום ביומו, והיה אומר "כשאבוא לבית אשלים את סעודתי".

"אני שבע ממה שאני נותן לאחרים לאכול..."

עד שנודע הדבר להוריו, ואמרה לו אמו, "בני, הן אני נתתי לך את האוכל כדי שיהיה לך לאכול וכח ללמוד, ואיך זה תתן אותו לאחרים!?" תפס הילד את ציציותיו ואמר לאמו, "אמא, אני נשבע לך בציציות האלו, שבשעה שאני נותן לחברי את הפת ואני רואה כיצד הוא אוכל - אני עצמי נהיה שבע מזה!". זה אמר כבר בתור ילד בן ארבע חמש...

מחילתו לקצב שביזה אותו

וכך היה עד יומו האחרון. יכלה הזמן וסיפורים עליו לא יכלו. יש הרבה מה לספר עליו על חסידותו וצדקתו. ונזכיר רק עוד מעשה אחד קטן, מה שסיפר בנו הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל מעשה שהוא

דרכו על הארץ", ודרשו רבותינו במדרש (בראשית רבה פר' כח סי' ח) שלא רק בני האדם התקלקלו, אלא כל הארץ כולה, אפילו הבהמות! "הכלב היה הולך אצל הזאב, והתרנגול היה מהלך אצל הטווס, הדא הוא דכתיב כי השחית כל בשר, השחית כל אדם אין כתיב כאן, אלא כי השחית כל בשר". עד כדי כך.

היה עד ראיה לדבר. יום אחד ישב ה'בית הלוי' ולמד עמו, עם רבי חיים בנו, ונכנס קצב עז פנים והחל לצעוק על הבית הלוי, "מדוע הרב הטרף לי את הבהמה?!", וביזה וקילל אותו וכו' וכו'. והגאון בית הלוי זצ"ל, כבש פניו בספר שלפניו, ושתק ולא ענה לו כלום. ושמע אותו בנו ר' חיים איך שבכל כמה רגעים הוא לוחש לעצמו "מחול לך! מחול לך! מחול לך!". וכך הקצב ממשיך וצועק ומבזה אותו מקלל ומגדף כל מה שיכול, ועדיין הרב שפתותיו מלחשות "מחול לך!".

כאשר בא הבית הלוי זצ"ל לצאת, ליווה אותו הקצב ויצא איתו יחד, כשהוא ממשיך לבזותו וכו', והבן שומע כיצד האיש השפל הזה מבזה את אביו, שהיה הוא מגאון וצדיק הדורות ממש, במילות גנאי המבוזות ביותר שיש, והבית הלוי הולך ולוחש "מחול לך! מחול לך! מחול לך!".

'שאני צורבא מרבנן דקוב"ה תבע ביקריה'

אמנם כבר אמרו רבותינו בגמרא (ברכות יט.) 'שאני צורבא מרבנן דקודשא בריך הוא תבע ביקריה'. הקב"ה הוא תובע את כבודו של תלמיד חכם. וכך גם כאן, הקב"ה תבע את כבודו של הגאון בעל בית הלוי זצ"ל. ויהי ממחרת בבוקר, בשעה שהלך הקצב כדרכו לבחור ולקנות בהמה מהעדר לצורך השחיטה, השתולל הפר עד שהרגו במקום.

צערו של הבית הלוי על מותו של הקצב

באו וסיפרו את זה לבית הלוי, שנהרג אותו קצב שאמש ביזהו בקללה נמרצת. ולמשמע הדברים, החויר כסיד והתחיל לבכות. אמר, "אולי אני אשם בכך שנהרג? שמא הקפדתי עליו?! שמא ואולי אילו הייתי מעביר על מדותי ומוחל לו לא היה נהרג?!". אמר לו בנו רבי חיים, "אבא, הן הייתי נוכח אתמול בשעת מעשה, וראיתי כיצד אתה מחלת לו ולא הקפדת עליו!". ולא נחה דעתו של הבית הלוי בזה, וחקר ודרש מבנו, "אולי רק היה נדמה לך שמחלתי, ויש לך אומדנא כוז, אבל באמת כן הקפדתי". אמר לו רבי חיים, "אבא, אני שמעתי אותך אומר בפה מלא כיצד אתה מוחל לו שוב ושוב, כמה וכמה פעמים אמרת לו מחול לך!". ואף על פי כן לא נחה דעתו של הבית הלוי, והוא ישב על אותו קצב שבעה, כאילו היה אביו. ובכל שנה ושנה באותו יום שמת הקצב, היה הבית הלוי יושב בתענית ולומד משניות, ובוכה על הקצב שנהרג, שמא ואולי יש גרמא וגרמא שמחמתו נהרג.

כך היה נראה הגאון החסיד בעל הבית הלוי זצ"ל, אדם שכל כולו קדש קדשים. הרי בזמנינו אם משהו היה מגיע ומבזה את חבירו, הוא היה בידיים הורג אותו, לא היה מניח לאחרים לעשות זאת... כי "מצוה בו יותר מבשלוהו"...

חטא דור המבול השפיע גם על ה'אדמה'

ולא רק הבהמות נשחתו, אלא אפילו הארץ עצמה התקלקלה, כמו שאמרו רבותינו במדרש (שם) שהיו זורעין חיטין - ומגדלת עדשים. אפילו האדמה שמגדלת תמיד את מה שזורעין בה, שינתה את מציאותה וגידלה גידולים משונים. היות והאנשים עזבו את מינם והשחיתו את דרכם, גם האדמה קלקלה. כל הבריאה שינתה את דרכה ואת המהלך שהקב"ה הטביע בה.

כיצד קרה כדבר הזה?!

וכאן יש מקום לשאול, כיצד קרה דבר כזה שכל הבריאה כולה התקלקלה ושינתה את דרכה וטבעה שטבע בה הקב"ה? ומפני מה גם האדמה התקלקלה, והלא ודאי היא לא חטאה?!

ההרגל על כל דבר - שלטון

מבאר הבית הלוי ביאור הדברים, "הענין, דכמו שהאדם פועל בעצמו על ידי הרגילו במעשיו הרעים ועושה בעצמו טבע שני להיות טבעו משתוקק ונמשך לעשות כמעשיו הקודמים". וזה יסוד גדול, ונראה קצת להרחיב הדברים. ידוע מה שאמרו הקדמונים - רבינו המאירי בספר חיבור התשובה (מאמר א פרק ג) ומסילת ישרים (פרק יט) ועוד - כי ההרגל נעשה "טבע שני". ואמרו עוד כי "ההרגל על כל דבר שלטון", וכמו שמביא רבינו יונה ז"ל בספר שערי תשובה (שער ב אות ל), ובביאורו לספר משלי בהרבה מקומות (יא א, כא כט, כב כו)².

ההרגל נחקק אצל האדם ל'טבע שני'

והיינו כי יש אדם שמצד טבעו ואופי לידתו הוא אדם טוב בטבע, אבל כיון שנמשך למעשים מגונים ועושה מעשים רעים בדרך קבע, סוף דבר שזה נחקק אצלו ונעשה אצלו כמו טבע שני. ואפילו שבשכלו הוא מבין שדרכו כסל למו, והמעשים שהוא עושה מביאים אותו לשאול תחתיות, הוא אומר שהוא אינו מסוגל לפרוש מדרכו הרעה. והסיבה לזה היא לפי שההרגל על כל דבר שלטון, והוא הרגיל את עצמו בדרך חטאים.

ההתרגלות לקדושה ועבודת ה' - נעשה אצל האדם ל'טבע שני'

והוא הדין להיפך, זה נכון גם לתורה ומעשים טובים, שאם אדם מתרגל במהלך של קדושה - זה דבר טוב מאד, זה נעשה אצלו טבע לעבוד את ה'. אלו שהרגילו את עצמם בענייני קדושה, מתגברת אצלם החמדה לקדושה וטהרה יותר ויותר ולא מעניין אותם חוץ מזה כלום.

ב. ראה עוד בדברי רבינו שליט"א פרשת שלח לך, ופרשת נצבים, ביסוד זה של "הרגל על כל דבר שלטון".

'חִישְׁבְּתִי דְרָכִי וְאִשְׁיְבָה רַגְלִי אֶל עֵדוּתֶיךָ'

וכך אמרו רבותינו על דוד המלך ע"ה שרגליו קנו הרגל ללכת לבית המדרש. כמו שאמר דוד המלך ע"ה "חִישְׁבְּתִי דְרָכִי וְאִשְׁיְבָה רַגְלִי אֶל עֵדוּתֶיךָ" (תהלים קיט נט), ופירושו רבותינו במדרש (ויקרא רבה פר' לה ס' א) כוונת הדברים: "אמר דוד, ריבונו של עולם, בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות!". היו רואים את דוד המלך ע"ה הולך ברחוב, והיו שואלים אותו "לאן אתה הולך?", ואמר להם 'לדוך פלן', לעשות סידורים... אבל בסופו של דבר מצאו אותו יושב בבית המדרש ועוסק בתורה הקדושה. לכן אומר דוד המלך ע"ה 'חִישְׁבְּתִי דְרָכִי', חשבתי ללכת לפה או לשם, אבל המסקנא הייתה 'ואשיבה רגלי אל עדותיך', מצאתי את עצמי בבית המדרש. כי רגליו התרגלו והתחננו במהלך של קדושה, במסלול של הליכה מהבית - לבית המדרש, ומבית המדרש - לבית.

התמודדותו של הגאון מהרש"ם

האדם יכול להרגיל את עצמו לתורה ולמצוות, ולקנות את הרגליו להיות טבועים בנפשו כמו בטבע. הגאון המובהק הפוסק הגדול מהרש"ם מברעזאן זצ"ל הרגיל את גופו לתורה ומצוות, עד שהרגיל עצמו לישון בלילה רק שלש שעות בלבד. אדם שהמית עצמו באהלה של תורה, שהיה לומד שש עשרה שעות בכל יום! ובשביל שלא ירדם (תשמעו טוב מה היה עושה), הוא הרגיל את עצמו לישון שלש שעות בכל לילה.

תחבולותיו של מהרש"ם שלא ירדם בלילה

כיצד עשה זאת? הוא היה עושה 'תחבולות' כדי שלא להרדם. מה הוא היה עושה? סיפרו (כן הוא בתולדות מהרש"ם בראש ספר תכלת מרדכי אות ג) שהוא הרגיל עצמו לשבת וללמוד כל הזמן, ואם הגוף היה רוצה לישון והיה מרגיש כיצד גוברת עליו העייפות - היה קושר שני חבלים לתקרה בחדר שהיה לומד בו, ומשלשל את אותם שני חבלים עד השלחן שהוא יושב ולומד עליו, שם היה קושר אותם לפאות ראשו, וכך בשעה שהיה יושב ולומד אם היה נשמט

הרואה את דוד המלך ע"ה נזכר לתלמודו

ג.

זה הסיבה שאמרו רבותינו (ויקרא רבה פר' כ ס' א) שכל הרואה את דוד המלך ע"ה נזכר לתלמודו. כי כשרואים את דוד המלך ככזו מציאות, שכל הטבע שלו נהפך להיות טבע של עבודת ה', הרי ודאי שזה משפיע על האדם.

ראשו לרוב עייפותו על הספר - מיד החבלים האלה היו 'מושכים' לו בשערות ה'פאות', והוא היה מתעורר וממשיך ללמוד בכל הכח את תלמודו. (זה עוד רווח למי שיגדל 'פאות'...). לראות אדם יושב ולומד כך, זה לא נתפס ב'שכל' שלנו.

כל אחת לפי כוחותיו ויכולתיו

אבל צריך לדעת, שאף על פי שכל אחד יכול להרגיל עצמו לתורה ומצוות, צריך כל אחד לדעת את כוחותיו ואת יכולותיו ולפעול לפיהן. (יש אחד שאם יקשור את ראשו כמו המהרש"ם, אזי כשישמש ראשו לישון - לא רק שהוא לא יתעורר מהחבלים הקשורים לתקרה, אלא הוא עוד יוריד ופיל את כל התקרה עליו...). כל אחד צריך להכיר את מקומו ואת יכולתו, וזה כלל גדול בעבודת ה'. המהרש"ם ידע את כוחותיו, ודרש מגופו את כל יכולתו.

התמדתו של הגאון רבי גרשון לפידות זצ"ל

כמה מעלה גדולה היא להרגיל את עצמו לתורה ולשקידה. סיפר לי רבי אליהו אבא שאול ז"ל, אביו של רבינו הגדול חכם בן ציון זצ"ל, על הגאון רבי גרשון לפידות זצ"ל, שהוא היה שקדן עצום נורא [והיה לומד תורה מתוך עניות שחורה], ובכל שנה בערב פסח כשכולם עושים סיומי מסכת בשביל לפטור את הבכורות מהתענית, הוא היה עושה סיום **על כל התלמוד בבלי עם ארבעת חלקי השלחן ערוך**. כל אחד שעושה סיום מסכת, על מה עושה? מחפש את המסכת הכי קטנה, של עשרים דף, ולומד אותה. וגם אותה אנחנו לומדים מהר כדי להספיק... אבל הוא היה גומר את כל התלמוד בבלי עם השלחן ערוך. כל זה מכח התמדתו, ומה שהרגיל את עצמו להתמדה נוראה בתורה.

'תנאי כתובה' של מהרש"ם...

ד.

מספרים שאחרי שנפטרה אשתו ראשונה, לחתונתו השניה חמיו עשה אתו תנאי ב'כתובה'. ונשבע החתן כמו שמשבעים 'ונשבע החתן דנן בשבועה חמורה בתקיעת כף' וכו'. על מה היה ה'תנאי' בניהם? תנאי שלא שמענו מעולם... חמיו כתב בכתובה שמתחייב החתן **דנן לישון שעה אחת אחרי הצהריים**... למה? חמיו פחד כי מרוב הלימוד והעייפות אולי זה יכול להזיק לבריאות שלו, והוא רצה שיהיה לו כח, ולכן הוא חייב אותו לישון שעה אחת ביום. והוא החתים אותו על זה... היום מחתימים על דברים אחרים... זה היה המהרש"ם. זצ"ל זיע"א.

להרגיל את עצמו במידת החסד

וצריך האדם להרגיל את עצמו ל'חסד', כמו שאמרו 'פתוח תפתח את ידך' (דברים טו יא), אם "פתוח" - אם תיתן ותפזר דרך קבע צדקה לעניים, על ידי זה ממילא "תפתח", היד שלך מאליה תהיה פתוחה לצדקה וחסד, מחמת ההרגל.

על ידי מעשיו יכול להתרגל גם ללכת בדרכים רעים

אבל אפשר גם להתרגל לדברים רעים ח"ו. ההרגל שולט גם בסטרא דטומאה. אדם שכל כולו מונח בתאוות העולם הזה, אזי 'והנפש לא תמלא' (קהלת ו ז). כמה שתתן לו הוא ירצה עוד ועוד והוא לא יכול להתנתק מהמעגל הזה שהוא נתון בו, כי הוא הרגיל את עצמו בתאוות עד שהם שולטים בו. וכמו שכתוב באיגרת הגר"א זצ"ל "והעולם הזה דומה לשוטה מים מלוחים, נדמה לו שמרווה, אבל נעשה צמא יותר".

גם בחכיר בדרכו הרעה אינו יכול להתנתק ממנה מפני הרגלו בה

וכמו שאמרנו, אדם יכול לומר שהוא יודע שמה שהוא עושה זה לא טוב, אבל הוא אומר אני כבר לא יכול להתנתק, אני כבר רגיל... כמו שממשיך הבית הלוי (שם): "וגם אם בשכלו מכיר כי לא טובים הם", הוא מבין שהנהגתו היא לא הנהגה טובה, עדיין הוא אינו יכול להתנתק מהנהגתו, "וכמו שאמר הכתוב לא יתנום מעלליהם לשוב (הושע ה ד), דגם אם בשכלו רוצה לשוב, עם כל זה מעלליהם הקודמים אינם מניחים אותו לשוב", והסיבה לזה היא, "כי הם השרישו בגופו טבע שני להרע".

ואל תביאני לידי עבירה

אומרים בשמו של הגאון רבי אליהו לאפיאן זצ"ל, שאמר לבאר מה שמתפללים "ואל תביאני לידי עבירה", כי יש אדם שחוטא בדרך מקרה. עכשיו חטא, עוד מעט ישוב, וימשיך הלאה. אבל יש מי שהוא כבר "בידי" עבירה. הוא כבר תפוס בידיים של העבירה רח"ל. והוא על ידי שחטא והתרגל בחטא, וממילא הוא כבר לא יכול להתנתק ממנה, העבירה תפסה אותו בידה שבי. כמו שאחד שמעשן אומר, "אני מבין שזה מזיק לי לבריאות, אבל אני כבר לא יכול להתנתק". אף הוא, מאחר והתרגל לחטוא הוא בידי העבירה, אין לו שליטה, נעשה לו כמו טבע שני. ומי שהתרגל לחטוא, צריך על זה תפילה מרובה והרבה לימוד מוסר, ובא ליטהר יסייעו אותו.

האדם משפיע על כל הבריאה

ומוסיף הבית הלוי יסוד גדול, דע לך, שחזון ממה שבכל מעשה אתה מרגיל את עצמך בדבר, בין לטוב ובין למוטב, יש בזה עוד עומק, והוא, שהפעולות הללו משרישים את המהות של מה שאתה עושה בכל העולם כולו. כל העולם הגשמי מקבל השפעה ומושרש בו הטבע ממה שאתה עושה.

אם חוטא בפרהסיא מקרר האחרים

אין צריך לומר שאם אדם חוטא בפרהסיא קבל עם ועדה בזה ודאי גורם לאחרים שילמדו ממנו, כל אחד רואה ומושפע, והאיסור אצלו נקלש. אדם שרואה מעשה לא טוב שהרבה עשים אותו, מצטננת גם אצלו החרדה והיראה מהדברי.

עבירה בפרהסיא - חילול ה'

ויש בזה גם גדר של חילול השם. כאשר אדם עושה מעשה שלא יעשה, ויש מי שרואים אותו ויכולים ללמוד ממנו, יש בזה חילול השם, כמו שאמרו בגמרא מסכת יומא (פו), היכי דמי חילול ה'? מה הדוגמא של חילול ה'. "רבי יוחנן אמר, כגון אנא דמסינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין". אם אחד כמוני ילך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין, הרי זה חילול ה'. כי אחרים למדים ממנו, יאמרו: 'אם רבי יוחנן הולך ארבע אמות - בערך שני מטר בלבד! - בלא תורה, הרי שלנו מותר ללכת 200 ק"מ בלי תורה...', 'אם רבי יוחנן הולך ד' אמות בלי תפילין - הרי שאנחנו יכולים ללכת בכלל בלי תפילין...', ורש"י מפרש (שם) למה בכלל רבי יוחנן יש לו הוה אמינא לילך בלי תורה ותפילין ד' אמות? אומר רש"י, "ואין הכל יודעין שנחלשתי בגירסתי, ולמדין הימני להבטל מתלמוד תורה", הם לא יודעים שבגלל חוליו שנחלש הוא לא יכול לעסוק בתורה, וכל זה מלבד עניונו המופלגת של רבי יוחנן (תענית כא רע"א), אבל עם כל זה הוא מסר נפשו שלא לחלל שם ה'. לא הלך ארבע

ה. מחאה על חילול שבת כדי שאנו לא נתקרר

שמעתי מאחד הגדולים ששאל פעם יהודי ירא שמים בתכלית, "אני רואה אותך הולך בדרך בשבת, וכאשר אתה רואה אוטו נוסע ח"ו אתה צועק 'שבת' 'שבת' בחרדה גדולה. מפני מה אתה צועק? הלא לא ראיתי שאף אחד נעצר מנסיעתו בגללך?!" השיבו, "אני לא צועק בשביל הנהג שיפסיק מנסיעתו, הוא כבר רשע, מחלל שבת בפרהסיא רח"ל. אבל אני צועק בשבילי, בשביל שאני לא אתקרר! כאשר אני רואה אחד ועוד אחד נוסע, זה יכול לקרר אותי גם. כדי שאני אשאר חרד וירא מכבודה של השבת, לכך אני צועק כאשר אני רואה חילול שבתך להציל ולעזור לנפשי".

אמות בלא תורה ובלא תפילין. 'לא פסיק פומיה מגירסא'. ומכאן נלמד כמה חמור עונו של העובר עבירה בפרהסיא, כי יש בזה בנוסף לעצם העבירה גם חילול ה'.

מעשי האדם משפיעים קדושה או טומאה בכל הברואים

מפרש הבית הלוי (שם), כי כפי מה שלמדנו שהחטא גורם לאדם טבע שני, "כמו כן הוא פועל במעשיו בכל העולם בכלל", לא רק על עצמו הוא משפיע, אלא על כל העולם כולו, "ולא מבעיא אם חטא בפרהסיא, הרי ודאי דגורם לאחרים הרואים שילמדו ממנו", וכמו שהסברנו שגורם לקירור ביראת ה', או בחילול ה', "אלא אפילו אם חוטא בצניעא בינו לבין עצמו", הוא בחדר נעול וסגור, ואיש לא רואה אותו בה שהוא חוטא, "מכל מקום על ידי המשכו אחר איזו תאוה, הוא מגביר כחה של התאוה הלזו עד שמשריש זה בטבע של כל הברואים" כולם, "ובהעולם" כולו "להיות טבעם נמשך לזה יותר ממה שהיה מקודם".

על ידי מעשה האדם ישתנה טבע של כל הברואה

והסיבה לזה היא, "כי כן ייסד מלכו של עולם", הבורא יתברך, בשעה שברא וחקק את 'טבע' הברואה, כך הוא ייסד, "בהטביעו טבע לכל בריותיו להיות טבעם נשתנה ונמשך אחר מעשה האדם והרגלו, וכפי רוב עשיית האדם - כן ישתנה טבע של כולם" של כל הברואה כולה, "אם מעט ואם הרבה".

מעשי האדם משפיעים על טבע האדמה עצמה

ומחדש הבית הלוי, חידוש נפלא יותר. כי מה שלמדנו כי כפי פעולותיו של האדם כך הוא משריש ומטביע את הטבע הזה בלב כל הברואה כולה, "ולא לבד בבריות החיים", לא רק בבעלי חיים יש את ההשפעה הזו, שאם נמשך אחר תאוה מוסיימת יום אחר יום ההרגל על כל דבר שלטון, והוא משפיע על כל הברואה כולה, זה לא רק על הבריות החיים, אלא ההשפעה היא על טבע כל הברואה כולה ממש. "אלא גם בדוממים נעשה טבע חדש, הגורמים להשונן בתוכם להיות להם נטיה לזה". גם העפר, המים, ושאר הדוממים, גם הם קונים את הטבע של התאוה הזו. וכל מי שגר במקום הזה, או שותה את המים האלו, של אותו מקום המיושב בבעלי חטאים המושרשים בחטא הזה, זה עצמו גורם לאדם שרק עובר שם שתהיה לו נטיה לתאוות הללו של אנשי אותו המקום. "וכמו שאמר הכתוב ותבואו ותטמאו את ארצי" (ירמיה ב ז), ומפרש הבית הלוי שהוא כפשטו, הארץ, המקום, היישוב העפר והאדמה, נטמאו. "דעל ידי מעשיהם" המכוערים והרעים "טמאו לגוף הארץ", והשרישו בה טומאה ותאוה.

השפעת ה'מקום' על הדרים בו

מוסיף הבית הלוי, כי היסוד הזה שגם בדומם ובאדמה יש את ההשפעה על האנשים הגרים בה, הוא מבואר בדברי הגמרא. "כי טבע המדינות חלוקים גם כן", כל מדינה ומדינה יכול להיות שתשפיע באופן שונה על המתגוררים בה, כמו שהגמרא אומרת (קידושין מט:): שיש מקומות ששיכח בהם כישוף, ויש מקומות שיש בהם טבע של גניבה, ויש מקומות עם השפעה של גסות, ויש מקומות שיש בהם תאוות אחרות. גם מצאנו בגמרא (סנהדרין קב.) שאמרו שיש מקומות ששיכחי פורענות, כמו העיר שכם. שבשכם מכרו את יוסף, ושם היה מעשה דינה בת יעקב, ושם היתה חלוקת המלכות של שלמה שהלך רחבעם בנו וקרעוהו מהמלוכה. ואמרו בגמרא (מכות י.) 'בשכם שיכחי רוצחים', וגם בגלעד היה מצוי רציחה. ומפרשים הרמב"ן (במדבר ל"ה י"ד) המהר"ל (שם) ועוד, מה הביאו לכך שבשכם וגלעד יש הרבה רוצחים? - כי טבע המקום לגדל רוצחים. המקום מושפע ומשפיע. "וכן בכל המידות", יש השפעה של המתגוררים באותו מקום על המקום, וממילא גם על שאר אנשי המקום.

אי אפשר להשיג זאת בשכל אב"ל הוא דבר שניכר בחוש ממש

מוסיף הבית הלוי, "וענין זה, הגם כי לא נוכל להשיגו בשכל - מכל מקום כל אדם יוכל להרגישו בחוש ממש, בבואו לאיזה מדינה אחרת חדשה שהיא פרוצה באיזו פרט מן הפרטים, ימצא גם בעצמו איזו נטיה והמשכה לזה הפרט יותר ממה שהיה לו כשהיה במדינה אחרת".

השפעת ה'כסף' באמריקה

אחרי ששיבת מיר עברה משנחאי לאמריקה, אמר המשגיח הגאון רבי יחזקאל לווינשטיין זצ"ל לתלמידיו, אחרי יום יומיים משהגיעו לאמריקה, "אני מרגיש במדינה זו שהיא 'ארץ אוכלת יושביה', כולם יש להם משיכה גדולה לכסף וזהב, ואני חש כיצד זה משפיע גם עלי!".

השפעת הנמצא ב'קב' הגם שאינו שותה כלל

כך סיפר לי המשגיח של ישיבת פילדפיה שהיה שם בעצמו, והוא הוסיף לי, שהוא שמע מרבו המשגיח רבי יחזקאל לווינשטיין זצ"ל כמה פעמים שהיה אומר 'משל' להסביר שבדור שלנו המציאות של ה'רחוב' היא כמו 'קב', והרי זה דומה לאחד שמסתובב בתוך 'קב', שבו מכינים יינות ומשקאות חריפים וכדומה, ויש בו מאות חביות ענק המכילות 'יין' ו'שכר' ושאר משקאות המשכרים, והוא מסתובב ומטייל שם, גם אם הוא לא שותה 'יין' ולא שותה 'עראק', הוא לא הכניס לפיו טיפת יין או משקה משכר - מכל מקום עצם השוטטות שם, ספיגת ה'אדים' שיש שם, ראיית כל החביות וריח כל ה'יין', זה כבר מספיק

כדי לערפל לו את הראש, והוא נהיה מסוחרר ומטושטש, ומתחיל להרגיש 'שיכור' כאילו כבר שתה מלא לוגמיו ויותר... האי לא שתה כלום? - אמת, אבל עצם השהות במקום הזה משפיעה עליו. (וראה בספר זכרון יחזקאל בקונטרס מופת יחזקאל עמוד כט).

ה'רחוב' משפיע עלינו

והנמשל, אמר המשגיח זצ"ל, כאותו אחד המהלך ביקב - כך זה המהלך במקום שיש בו טומאה. גם אם אדם לא נוגע בחטא חלילה, מכל מקום עצם המציאות שהמקום טמא היא משפיעה על האדם. וזה המצב של ה'רחוב' בזמננו. עצם ההמצאות ברחוב, יש בה כדי להשפיע ולחלחל ללב. ואלו לא 'אדים' של 'שכר', אלו אדים של 'עבודה זרה', 'גילוי עריות' ו'שפיכות דמים'.

ה'רחוב' - 'גהינום'

הוא - המשגיח בעל ה'אור יחזקאל' זצ"ל - היה רגיל לומר, כי ה'רחוב' זה 'גהינום', כך הוא הגדיר את ה'רחוב'. ה'רחוב' שלנו זה 'גהינום', 'שואל תחתית', מינים ממינים שונים. בכל כלל ישראל לא הייתה מציאות כזו כמו שנראה 'רחוב' יהודי בזמנינו. מי שישתכל ויקרא קצת בספרים של תיאורים על הדורות שמלפנים, איך היה נראה רחוב בישראל, איזה צניעות ואיזה קדושה ויראת שמים, איך היו בני אדם נראים. מבהיל כל לב. והיום בעוונותינו הרבים 'מה נאמר ומה נדבר'. ויש השפעה עצומה מה'רחוב' עלינו, אדם מושפע מאנשי סביבתו ומקומו. אדם לא יכול להיות ב'רחוב' בלי לספוג את ה'דעות' שיש ברחוב, אין מציאות כזו. ועל כן היה המשגיח זצ"ל מזהיר על הזהירות הנדרשת בדור שלנו בענייני 'דעות'.

עצתו של המשגיח זצ"ל - 'זה לעומת זה'

ועל כן אמר המשגיח רבינו יחזקאל זצ"ל, בשעה ששייבת מיר הייתה באמריקה, כי הגם שאנחנו לא מתעסקים במשא ובמתן, מכל מקום עצם השהות במקום כזה, ה'אדים' הרעילים' של התאווה ל'כסף' ו'עשירות' ייכנסו בנו, ואין לנו תקנה להתמודד מול הדבר הזה אם לא שנתמודד ונלחם בנטיה הזו שלא תכנס בנו, ולכן מוכרחים אנו להתחנך ולהרגיל את עצמנו כנגד זה בנתינת צדקה כפל כפלים ממה שהיינו רגילים קודם לכן. וכל אחד ואחד היה לו שם שקית גדולה של כסף והיה נותן כל העת כסף לתוכה. כדי שיהיה 'זה לעומת זה', כנגד התאווה לכסף שתכנס בהם - כך ירגילו עצמם לבזבז ממונם לצדקה.

מעשה על הגר"א וסרמן זצ"ל בהיותו באמריקה

כיוצא בזה סיפרו על הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד, שכאשר נסע לארה"ב בשביל עסקי הישיבה שלו, התארח בבית של אחד העשירים והנכבדים. וכשהגיע אצלו, אמר לו הרב, "אני יודע שאצלכם כאן מקילים בחלב גוים, כי מחמת הקושי להשיג חלב ישראל סומכים על כמה קולות, ואני איני רוצה להקל בזה, לכן אני מבקש ממך שכל זמן שאהיה אצלך בביתך, אל תשקה אותי בחלב!". שמע בעל הבית, והסכים. למחרת בבוקר כשקם רבי אלחנן, בא בעל הבית והביא לו כוס חלב... אמר לו רבי אלחנן, "הן רק לפני כמה שעות דיברנו על זה שלא תביא לי חלב, והסכמת לזה שלא תביא לי חלב!". אמר לו בעל הבית בתמימות וברצינות, כמסיח לפי תומו, "אמת, אבל חשבתי שאחרי לילה אחד באמריקה כבר השתנית... זה שלא תשתה חלב דיברנו אמש, אבל אחרי שהיית פה לילה, ונשמת את האויר של אמריקה, אמרתי מסתמא כבר תסכים לשתות חלב...".

ותטמאו את ארצי'

הוא שאומר הבית הלוי, אם אדם רואה שיש מדינות ומקומות שיש בהם פרצה או תאווה לדבר מה, עם הזמן יראה שגם הוא מרגיש אצלו שזה חודר אצלו. המקום משפיע. יש מושג כזה של 'ותטמאו את ארצי'. הארץ נהיית טמאה וכל מי שבא לשם מושפע ממנה.

'כי אבן מקיר תזעק וכפס מעץ יעננה'

מוסיף הבית הלוי, "וזהו שאמר הכתוב", זו כוונת הפסוק בסוף חבקוק (ב יא), "כי אבן מקיר תזעק, וכפס מעץ יעננה", וכך "אמרו בגמרא" במסכת תענית (יא), כי בשעת דינו של אדם "אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידין בו", ולכאורה זה כמליצה בעלמא, וכי 'קיר' יכול לענות, וכי 'אבן' יכולה לדבר?!

קורות ביתו של אדם מעידים על האדם מעצם החשפעה שהשפיע עליהם

אבל לפי היסוד האמור מתבאר היטב, שבאמת הוא כפשוטו ממש, כי "מכל פרטי מעשיו" של האדם בתוך ביתו, גם בצנעה, "נעשה איזה שינוי בהעצים", וגם בכותל וגם בקיר, נעשה שינוי, "הגם דאינם נרגשים לעיני בשר בזה העולם", אנחנו בעיניים החומריות שלנו לא יכולים לראות איך זה משתנה. אדם שעשה חילול שבת ח"ו, הוא לא רואה שינוי שנעשה בקיר. אבל תדע, שלעתיד לבוא, על ידי הקיר נוכל לראות את כל מעשי האדם. "וממילא כשיביט עליהם", על ה'קיר' ועל ה'עצים' וקורות ביתו, "לעתיד לבוא, יתברר על ידיהם כל

מעשיו בכל פרט", כי כל מעשה משפיע, לטוב ולמוטב, "ובכל מקום אשר יפנה להביט - ממצא כתובים וחרותים מעשיו".

השפעת חטאי דור המבול עד שגרמו לחשחית טבע הבהמה והאדמה

אחרי שלמדנו את היסוד הגדול הזה, נוכל להבין מה שפתחנו ושאלנו, על חטא דור המבול, איך נעשה כזה קלקול גדול שכל הבריאה כולה השתנתה, כמו שאמרו שאפילו הבהמה השתנתה, והאדמה התקלקלה. והסיבה לזה היא על פי האמור, וכמו שמפרש הבית הלוי, "וכן היה בדור המבול, שהגבירו כל כך התאוה להזדקק לשאינם מינם, עד שנעשה כן בטבע ונתחדשה זאת הטבע גם להבהמה לעשות כן", דור המבול מחמת שהשקיעו עצמם בתאוות המגונות הללו, נעשה כן טבע להם, ולאחר מכן הטבע הזה התפשט והשתרש והתחדש גם להיות הטבע אצל הבהמה. "וזהו שאמר הכתוב, וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה, כי טבע הארץ בעצם נשחת". גוף האדמה, גוף הארץ עצמה, נשחת. "עד כי השחית כל בשר את דרכו, גם הבהמה".

עיקר הבריאה היא לבני אדם ובמה שחוטאים הם משפיעים גם על הארץ

וכך אמרו רבותינו בזהר הקדוש (ח"א דס"ב ע"א) "ותשחת הארץ, אי בני נשא חטאין", אם בני אדם חטאו, ועל כן בדין הוא שייענשו, אבל "ארעא במאי", הארץ במה חטאה ועל מה בא עונשה?! כך שואל הזהר הקדוש. "אמר ליה", השיב רבי שמעון לשואל, "בגין דכתיב כי השחית כל בשר את דרכו", וזה השפיע גם על הארץ עצמה שאף היא נטמאה, "כמה דאיתמר כגוונא דא", כמו שמצינו כיוצא בזה שנאמר בפסוק, "ותטמא הארץ ואפקוד עוונה עליה" (ויקרא יח כה), ורואים שיש מושג שהארץ עצמה נטמאת, "אלא עיקרא דארעא - בני נשא אינון", עיקר תכלית הבריאה היא בני האדם, והסיבה לכך שהארץ נטמאת בחטאי האדם כי האדם הוא עיקר מטרת הבריאה, ולפי מעשיו מוכרעת הנהגת כל הבריאה כולה וטבעה.

לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון?

וזה מה שאומר התנא באבות (פ"ג מ"א ופ"ד מכ"ב), 'ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון'. וכבר עמדו על זה רבותינו, מהו הכפילות של "דין" ו"חשבון". הרי אין אפילו אות אחת

בדברי רבותינו לשוא, ואפילו מקדימת תיבה אחת לחברתה אנו יכולים ללמוד, ומהי כפילות זו של 'דין' ו'חשבון'.

האדם ייענש גם על מה שהשפיע במעשיו על אחרים

ומבאר הבית הלוי על פי דרכו, כי מאחר ולמדנו היסוד שלפי מעשינו כך נטבע הטבע בכל הבריאה. אדם שלומד תורה ומקיים מצוות, משריש ומטביע בלב כל הבריאה ובלב כל אדם את המשיכה לעשות טוב, ולהיפך, אדם שהוא רשע וגונב ומשחית ומקלקל הוא מכניס בכל הבריות את התאוה והחשק לעשות את המעשים המגונים הללו. וממילא בשעת המשפט יש לו שני דינים, גם על עצם העוון שהוא חוטא ועל זה מגיע לו עונש. ואחרי זה יש גם דין נוסף. יאמרו לו, לא די במה שקלקלת את עצמך, אלא גם גרמת במעשיך לבריאה כולה שהיא תימשך לדבר עבירה זו שעברת עליה. וזהו הכפילות. 'דין' הוא על מה שהאדם עצמו קלקל, ו'חשבון' זה מה שהשריש בבריאה כולה את הטבע הרע הזה. אדם לא נידון רק על הפרט, על עבירות עצמו, אלא הקב"ה שיודע ורואה כמה זה השפיע על הציבור, כמה נכנס הדבר הזה בכולם, גם על זה תובע.

על ידי תשובת היחיד - מוחלֵין לכל העולם כולו

והוא הביאור בדברי הגמרא ביומא (פו:) "גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלֵין לכל העולם כולו", ולכאורה מה הביאור בזה, מפני מה ימחלו לכל העולם בתשובתו של יחיד?! מפרש הבית הלוי, "דמי שחטא ועל ידו נגבר היצר הרע בכל העולם, וגם לאחרים גרם שיחטאו בזה, ואם כן הרי מגיע לו חלק מהעונש גם מהחטאים של האחרים, וכששב על מעשיו ותיקן אותם - הרי מכל מקום מגיע לו עונש על אותם החטאים שהוא היה הגורם להם, והם הרי לא עשו תשובה, ועל כן מוחלים גם להם, כדי שלא יגיע לו שום עונש ממעשיהם".

עומק התביעה של 'דין' ו'חשבון'

ו.

בשם הגר"א זצ"ל מובא ש'דין' זה על עצם החטא והעוון, אדם ישב ודיבר לשון הרע, יש עונש על זה. עבר על כמה לאוין, כמו שפירט החפץ חיים זצ"ל. אבל יש גם 'חשבון', מדוע בזמן הזה שדברת לשון הרע, לא ניצלת את הזמן היקר הזה לתורה ולמצוות, לחסד ולגמילות חסדים. גם על זה האדם נתבע. [א"ה: ראה דברי רבינו של"ט"א בספר שובי השולמית ח"ג (בפתיחה עמוד ט) שהביא מדברי המשך חכמה דברים (ל כ) שהביא כן בשם הגר"א, וע"ש עוד (ע' ביאור הגר"א אבות רפ"ג, ובשנות אליהו סוף זרעים)].

גודל האחריות שיש על כל אחד ואחד

אדם ידע, מתחילים שנה חדשה, זמן חדש, צריך לדעת איך פותחים את השנה. פותחים בפרשת נח. דע כמה אחריות מוטלת על כתפיו. אם אתה מתחנך לטובה - אתה משפיע לא רק עליך, אלא כל הבריאה קונה על ידך טבע טוב. ואם אתה מתחנך לרע ח"ו, כל הבריאה כולה מתקלקלת ונטבע בה טבע רע מחמתך.

'פריז' נקראת על שם 'ארחות פריין'

הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל כותב באחד הספרים שלו (ע' ישראל קדושים אות ט) שברור לו שזה הטעם שנקראת העיר הטמאה "פריז" בשם הזה, על שם הפסוק "ארחות פריין" (תהלים יז ד), שמשם כל הקלקולים לכל הבריאה כולה וכל מיני תאוות מגונות נמשכות משם. כל מיני 'מודות' מגונות ותועבות רעות ומשונות מגיעים משם ומשפיעים על כל האומה. כי כאמור, מקום רע משפיע על כולם.

לכן צריך לשמור על הענין הזה שלא להיות מושפע מהסביבה, מהמקום. ואין דרך להנצל מהדבר הזה אלא בחיזוק היפך המידה המגונה. כגון, אם יש במקום אחד תאוה גדולה למזון, לכסף - צריך להגביר בעצמו את הפזרנות לצדקה וחסד, כמו שעשה רבינו יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, בהיותו באמריקה וכיוצא בזה.

זה יסוד גדול שצריך ללמוד מהפרשה שלנו. האדם צריך לדעת את כוחו ואת השפעתו, שבמעשיו הטובים הוא משפיע על כולם ממש. וכן להיפך ח"ו, במעשים אשר לא ייעשו הוא מרגיל את עצמו והופך את המעשים שלו להיות אצלו כטבע ממש. ועוד צריך לדעת שיש עליו אחריות לא רק על עצמו אלא גם על הכלל, כי במעשיו הוא משריש את אותו הטבע באותו המקום ובכל הבריאה כולה. וה' יהיה בעזרנו. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

רק לפני חודש זעקנו 'זכרנו לחיים' - למענך אלהים חיים, האדם צריך להיות דובר אמת, לנצל את החיים שלו לדברים טובים, 'למענך אלהים חיים', ואיך זה ישחית את זמנו לריק!?

על השמחים בחודש חשון

ז.

יש הרבה אנשים שהחודש הזה, חודש חשון, הוא החודש הכי טוב להם. מדוע? - כי אין להם בו שום 'חג'. אין שום 'מועד'. אין להם טרחה, לא צריכים לרוץ לקנות 'אתרוגים' ולא לעשות 'כפרות'. חודש וחצי מנוחת הנפש... אלו אנשים שלא זכו עדיין לטעום בטעמו האמיתי של מצוות וחגים.

חידושי תורה פרשת נח

א. בענין גזל פחות משהו פרוטה

בראשית (ו' י"א): "ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס וגו', ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ", ובתרגום ירושלמי שם: "ואיתמליאת ארעא חומסין וגוזלין".

ובמדרש בראשית רבה (פלא"ס ה'): איזהו חמס ואיזה היא גזל, אמר רבי חנינא חמס אינו שוה פרוטה, וגזל ששוה פרוטה, וכך היו אנשי המבול עושים היה אחד מהם מוציא קופתו מליאה תורמוסים, והיה זה בא ונוטל פחות משהו פרוטה, וזה בא ונוטל פחות משהו פרוטה, עד מקום שאינו יכול להוציאו ממנו בדין. אמר להם הקב"ה אתם עשיתם שלא כשורה, אף אני אעשה עמכם שלא כשורה, הדא הוא דכתיב הלא נסע יתרם בס ימותו ולא בחכמה, בלא חכמת התורה" וכו'. והביא הדברים הרב החזקוני ז"ל שם.

ועם דברי המדרש ד"חמס" היינו פחות משהו פרוטה, ו"גזל" היינו שוה פרוטה, יש לפרש דברי תרגום ירושלמי שם: "ואיתמליאת ארעא חומסין וגוזלין", אלא שלפי זה לכאורה חולק על המדרש שפירש שעון דור המבול היה "חמס" דהיינו גזל פחות משהו פרוטה ועיין.

ובירושלמי מסכת בבא מציעא (פ"ד ה"ב דט"ו ע"א): "אמר רבי אחא כתיב כי מלאה הארץ חמס מפניהם. ומה היה חמסן הוה בר נש נפיק טעין קופה מלאה תורמוסין, והיו מתכוונין ונוטלין פחות משהו פרוטה, דבר שאינו יוצא בדיינין". ועיין בפירוש מהר"א פולדא, לפני משה שם.

וראיתי בספר אור החיים הקדוש בראשית שם שכה כתב: "ותמלא הארץ חמס, במדרש אחד היה מביא קופה תורמוסים וכל אחד לוקח תורמוס אחד ואינו יכול להוציאו בדיינים ע"כ, וכבר קדמו ראשונים והקשו דבן נח נהרג על פחות משהו פרוטה. ולי נראה כי המדרש מגלה כי מלבד שבטלו עיקר תורת שבע מצות, עוד להם שהיו חומסים מתורת האדם השכלית, כי הגזול פרוטה הוא דבר שהיו תובעים אותו ולא פחות משהו פרוטה, והיו מתחכמים לגזול באופן שלא יתבעו אותם, גם כפי הדין נראה לי כי לא חייבה תורה לבני נח אלא על ממון הבא לידם בדרך גזילה, אבל בהקפה לא יתחייבו והגם שהרמב"ם (הלכות מלכים פ"ט ה"ט) כתב גם עושקי שכר שכיר יהרגו עליו בני נח, אינו דומה לזה שבא לידו בהלואה שיאמר חייב אני לתת לך לכשיבא זמן, ואנשים ההמה היו נוטלים ברצונו בהקפה לפרוע אחר כך, וכשהיה מתרצה להקיפם היו נוטלים פחות משהו פרוטה, ובהלכות הלואות לא היו דנים על פחות משהו פרוטה אם חייב לו כשיטעון פרעתי, או יש לך כנגדו ודבר זה אינו בגדר מצות גזילה שיתחייב מיתה, שיאמר סבור הייתי שאין לך בידי כלום, עוד אפשר לומר שיכולין לטעון בתורת מתנה בא לידם לטעום לקנות ממנו" עכ"ל ק.

והאידנא יום השישי כ"א שבט שנת תש"מ לפ"ק, זכיתי לספר לחיים בירושלים על הירושלמי מהגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל, וראיתי לו בהגהותיו לירושלמי בבא מציעא שם (דמ"ח

ע"א) שכתב: "עיין במה שנתקשה הרב יפה מראה, ומה שהשיב עליו הרב כבוד חכמים, ועדיפא מינה היה לו לרב כבוד חכמים לומר, דבחבורה של גנבים וכענין חמשה שישבו על ספסל אחד [בבא קמא י' ב'] ועשרה שהכו את הנפש [שם], דיש מציאות דכולם חייבים לכשיהיה האופן, כן בדור המבול כיון שהיו מתוועדים לגזול כל אחד פחות משה פרוטה, היה צירוף ביניהם, כיון שהיה בעצה אחת, וזה ברור, ועיין בראשית רבה (פרשת וישב ופרשת ויגש) עכ"ל.

והנה ספרים הללו יפה מראה וכבוד חכמים אין לי, ולא ידעתי מה בדיוק קא קשיא להו, ונראה דקשיא להו קושיית הרב אור החיים משם הראשונים שהרי בן נח חייב גם על פחות משה פרוטה, אבל לכאורה מה שתירץ הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל שבדור המבול כיון שהיו מתוועדים לגזול כל אחד פחות משה פרוטה, היה צירוף ביניהם, כיון שהיה בעצה אחת, לענ"ד צ"ע, דמה בכך שהיו עושים כן בעצה אחת, אטו כוונתם זו תצרף אותם לשיהיה כאן גזל פרוטה אתמהא, וכזו לא שמענו וצ"ע.

ותו לפי דרכו זו "כיון שהיו מתוועדים לגזול כל אחד פחות משה פרוטה, היה צירוף ביניהם, כיון שהיה בעצה אחת", וכנ"ל, אם כן מדוע אמר המדרש והירושלמי דהוה דבר שאינו יוצא בדיינים, והרי לדרכו היה כאן צירוף.

ואולי אין כוונתו לצירוף לפרוטה אלא רק לצרף שכולם עשו מעשה עון, וכתבתי למזכרת עד שאזכה ויבואו לידי הספרים הנ"ל ונראה דברים בשרשן.

ב. בענין שדים

בראשית (ד' י"ח): "ויגברו המים וירבו מאד על הארץ ותלך התבה על פני המים, והמים גברו מאד מאד על הארץ ויכוסו כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים, חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכוסו ההרים".

ורבינו החתם סופר זצ"ל בספר חתם סופר על התורה שם (דכ"ט רע"ב) כתב: "הא דגברו המים כל כך ללא צורך, דוודאי באיזה ימים כבר נימות ונימוק כל אשר הארץ, נראה דהוא לכלות כל השדים אשר באויר העולם, דגם הם נימוחו, שהרי משום כך באו אל התיבה, כדפירש רש"י ז"ל עכ"ל.

ובעניותי אני מבין דברות קדשו ז"ל, דאטו השדים נמצאים רק בט"ו אמה שמעל ההרים הגבוהים, ועיין היטב בדברי רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שם (פסוק י"ט), ואולי על פי דבריו יש להסביר וליישב העניין, וצ"ע.

ולרבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בדרשתו המופלאה "תורת ה' תמימה" (דף קמ"ט) מצאתי שכתב: "כבר פירש רב האי גאון ז"ל בתשובה ואמר כי השכלים מהם שוכנים בשמים והם נקראים מלאכים, ויש מהם שוכני האויר בגלגלי היסודות והם הנקראים שדים, ומהם השוכנים בארץ והם הנקראים רוחות" וכו'. [ולדרכו דברי החתם סופר ז"ל, צ"ע].

ובתב רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שמות (כ' ד'): "ואשר במים מתחת לארץ, שלא יעשה צורת

השדים שבתהום, ולמדך הכתוב בזה שארץ עומדת על המים, ועל כן אמר ואשר במים מתחת לארץ, וכן הכתוב מעיד לרוקע הארץ על המים. ומן הידוע כי השדים נחלקים לשלשה חלקים, יש מהם שוכנים באויר בגלגלי היסודות, והם המחלימים את האדם בלילה, [א"ה ברכות נ"ז א']. ויש מהם שוכנים בקרבנו והם המחטיאים האדם, ויש מהם שוכנים בתהומות ים, ואלמלא נתנה להם רשות לעלות היו מחריבים את העולם. ודרשו רז"ל מתחת לארץ, לרבות השדים, וכן אמרו רז"ל מתחת לארץ לרבות הבוביא" עכ"ל.

ועוד עיין בדברי רבינו בחיי ז"ל בביאורו לשמות (ד' י"א), ולויקרא (י"ז ד', ול"ב י"ז), ולבראשית (ד' כ"ב). ולגאון מאושפיצין ז"ל בספרו כמו השחר (מערכת ר' אות ג'), ועיין בחיבורי כנסת יעקב (דף קכ"ה) ע"ש.

והגאון המובהק מהרש"א רבין ז"ל מקארטשין בספרו עיני שמואל נדה (ט"ו ב' סימן ע"ה) כתב: "ויהיה הדבר לפלא בעיני אחשוורוש במה שאסתר לא תראה דם בשום פעם, והרי אסתר היתה נערה, ואם גם שידה היתה נכנסת במקומה (וה"ק ח"ג דרע"ו ע"א), והיא היה מראה לו דם, הנה נודע מה שאמרו בתלמוד שדם שדים ירוק הוא, ובזה היה אחשוורוש מבין שאינו דם אדם" וכו' עכ"ד.

ובעניותי כעת נעלם ממני היכן אמרו בתלמוד כן **שדם שדים ירוק הוא**, וגם למהדירי הספר הנ"ל לא ראיתי שצינו מקורו בתלמוד וצ"ב.

ומה שכתב בעיני שמואל שם שאסתר נערה היתה יש להעיר שרבותינו ז"ל נחלקו בת כמה היתה אסתר כשבאה לפני אחשוורוש, שיש אומרים בת ארבעים היתה, ויש אומרים בת שבעים וחמש (כמנין הדסה), ויש אומרים בת שמונים, וכדרשתם במדרש בראשית רבה (פט"ל ס"ב) ועיין תרגום אסתר (ב' ד'), וצריך לומר שכוונתו לאו דוקא "נערה", אלא רצונו לומר שאסתר עדיין היתה רואה דם ודוק.

ג. בענין וישאר אך נח

בראשית (ד' כ"ג): "וימח את כל היקום אשר על פני האדמה וגו', וישאר אך נח" וגו'.

ופירש רש"י: "וישאר אך נח, לבד נח זהו פשוטו, ומדרש אגדה גונח וכוהה דם מטורח הבהמות והחיות, ויש אומרים שאיחר מזונות לארי והכישו, ועליו נאמר הן צדיק בארץ ישולם".

וזו לשון רז"ל במדרש תנחומא (פרשת בראשית ס"ט): "אמר רבי לוי כל אותן שנים עשר חודש לא טעמו טעם שינה לא נח ולא בניו, שהיו זקוקין לזון את הבהמה ואת החיה ואת העופות, וכו', יש בהמה שאוכלת לשתי שעות בלילה, ויש אוכלת לשלשה, תדע לך שלא טעמו טעם שינה דאמר רבי יוחנן בשם רבי אליעזר ברבי יוסי הגלילי פעם אחד שהה נח לזון את הארי הכישו הארי ויצא צולע, שנאמר וישאר אך נח אך שלא היה שלם, ולא היה כשר להקריב קרבן, והקריב שם בנו תחתיו, ועליו נאמר הן צדיק בארץ ישולם", וכן הוא במדרש תנחומא הקדום (פרשת נח ס"ג), ובהערות (שם) ציין לכל המקבילות בדברות חז"ל בזה ע"ש.

ועיין בספר הזהר הקדוש ח"א (דס"ט ע"א): "וישאר אך נח, אך למעוטי, דלא אשתארו בעלמא בר נח ודעמיה בתיבותא. רבי יוסי אומר חגיר הוה דאכיש ליה אריא, והא אוקמוה" ע"ש.

והאידנא זכיתי ובא לידי ספר זכירה לחיים מגאון עוזינו רבי חיים פאלאגי ז"ל וראיתי לו שם בהגהותיו לספר הזהר דלעיל (ד"ה ע"א) שאחר שהביא מאמר הזהר דלעיל חגיר הוה נח דאכיש ליה אריא, כה כתב: "קשה למה דוקא אריה הכישו, ולא נחש ועקרב ושועל וכיוצא וכו', ואפשר לומר עם מה שאמרו בזהר שם (דס"ח ע"א) דנח שגג שלא הקריב קרבן מקודם דילמא ישכך רוגזא מעלמא ע"ש, והרי הקרבן בדמות אריה היה מתקבל, ולכן האריה הכישו על שנתעצל מלהקריב קרבן" עכת"ד וע"ש.

והגם שדברי פי חכם חן, נעלם ממני מדוע לא הביא דברי רבותינו ז"ל המפורשים בסיבת הדבר שאריה הכישו ולא חיה אחרת, והיינו על שנתאחר נח מלהביא לו לאריה מזונו וכו"ל, ולא אדע מדוע צריכים אנחנו לחפש טעמים חדשים.

ובפרט שהרי בספר הזהר שם אמרו מפורש: "רבי יוסי אומר חגיר הוה דאכיש ליה אריא, והא אוקמוה", וכבר מסורת בידנו שכל מקום שכתוב בספר הזהר האי לישנא "והא אוקמוה", רומז הוא לדרשת חז"ל בתלמודים ובמדרשים, וכמו שכתבו להדיא רבים ושלמים, עיין לרבינו הגדול הגר"א ז"ל בביאורו לספר תיקוני זהר (די"ז ע"א), ובספרו יהל אור לזהר שמות (דכ"ב ע"ד), ולגאון אדמו"ר רבינו צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספרו פרי צדיק (פרשת בחוקתי מאמר ד' דק"ג רע"א), ועוד לו שם (פרשת קרח מאמר ג' דס"ד ע"ב), וזכרוני שכן כתב גם הגאון רד"ל ז"ל, ועיין בחיבורי זכות יצחק ח"ב (ס"ס ב'), ובחיבורי הנכחי לקמן (סימן פ"א אות ה') ע"ש.

ואם כן בודאי הגמור כוונת ספר הזהר באומרו "והא אוקמוה", לדרשת רז"ל במדרשים (תנחומא דלעיל ועוד) שעל שנח נשתאה מלהביא לאריה מזונו הכישו ושיברו וכו"ל, ועיין בהגהות ניצוצי זהר (שם אות ט') ודוק.

ולפיכך נעלם ממני מדוע הוזקק רבינו חיים פאלאגי ז"ל לביאורו ולא פירש כנ"ל, ומה גם שכבר רש"י ז"ל בפירושו לתורה הביא מאמר זה, ועיין בספר צוואה מחיים (אות ס"ח דף צ"ט דפוס חדש) שרבי אברהם פאלאגי ז"ל העיד שהיה פירוש רש"י על התורה שגור על לשונו של אביו הגאון רבי חיים ז"ל והיה יודעו בעל פה ע"ש, וזע"א.

ודע עוד שמה שכתב הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל שהיה הקרבן בדמות אריה כנ"ל, הנה במסכת יומא (כ"א ב') אמרו שבזמן בית ראשון היתה האש רבוצה כאריה ובזמן בית שני היתה רבוצה ככלב, ויש לפרש שכל החילוק היה רק בצורת הרביצה, ולא שהיה שינוי בצורת האש, וכדכתב הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל.

ותו עיין לחד מן קמאי רבינו אליקים ממגנצא ז"ל בפירושו ליומא שם שכתב שהשינוי היה בגודל האש ולא בצורה, שבבית ראשון היתה האש גדולה כאריה, ובבית שני היה גודלה ככלב, אבל לא נזכר שהקרבן היה בדמות אריה, ולפי שעה לא ידעתי מנא ליה הא לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל וצ"ע. ועיין בספר שערי זהר ליומא שם, מה שהביא בענין זה, ובלי נדר יש לעיין ולברר במה שציין שם, וכעת לא איסתייעא מילתא.

ד. בענין אם המבול היה גם בארץ ישראל

בראשית (ח' י"א): "ותבא אליו היונה לעת ערב, והנה עלה זית טרף בפיה, וידע נח כי קלו המים מעל הארץ".

ובמדרש רבה שם (פ"ג ס"ו): "מהיכן הביאה אותו, [היונה לעלה הזית], רבי לוי אמר מהר המשחה הביאה אותו, דלא טפת ארעא דישראל במיא דמבולא, הוא שהקב"ה אמר ליחזקאל בן אדם אמור לה את ארץ לא מטוהרה היא, ולא גושמה ביום זעם".

ובן ראיתי בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל (שם) שתרגם: "ואתת לותיה יונתא והא טרפא דזיתא לקיט, דנסבתיא מטורא דמישחא" וכו'.

הרי שגם התרגום המיוחס ליונתן נקט וסבר שהיונה הביאה את עלה הזית מהר הזיתים, והיינו כרבי לוי דלעיל, ולפי זה יוצא דסבירא ליה לתרגום יונתן דלא ירד מבול בארץ ישראל, וכמבואר להדיא במדרש רבה וכו"ל.

וקשה לי דעיין בתרגום יונתן (שם פסוק כ') על הפסוק ויבן נח מזבח לה', שתרגם: "ובנא נח מדבחא קדם ה', הוא מדבחא דבנא אדם בעידן דאיטרד מן גנתא דעדן ואקריב עליה קרבנא, ועלוי אקריבו קין והבל ית קרבניהון, וכד נחתו מוי דטובענא איתצד, ובנייה נח" וכו'.

הרי שכאן נקט התרגום המיוחס ליונתן שהמזבח שבנה אדם הראשון נחרב ונסתר על ידי המבול, ואחר כך בנאו נח וכו"ל, ולפי זה בהכרח שירד המבול בארץ ישראל, שהרי אדם הראשון בנה את מזבחו באותו מקום שנבנה אחר כך המזבח בבית המקדש בירושלים, **דהיינו בארץ ישראל**, וכמפורש במדרש בראשית רבה (פ"ד ס"ט), ובפרקי רבי אליעזר (פרק כ"ג) וכן הוא ברמב"ם הלכות בית הבחירה (פ"ב ה"ב) ע"ש, ועיין בחיבורי יגדיל תורה ח"א (סימן ב') עיין שם. **ולאור** כל האמור יוצא שהתרגום המיוחס ליונתן ארכבא אתרי ריכשי אם המבול ירד בארץ ישראל או לא, ולכאורה דבריו סותרים זה את זה וצ"ע.

וראיתי בפירוש רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בראשית (ח' י"א) שכתב: "והנה עלה זית טרף בפיה מפשוטו של פסוק זה יראה שלא נעקרו האילנות ולא נמוחו במבול, כי לא היה שם נחל שוטף, בעבור כי נתמלא כל העולם מים, אבל בבראשית רבה (פ"ג ס"ו) אמרו מהיכן הביאה אותו, רבי לוי אמר, מהר המשחה הביאה אותו דלא טפת ארעא דישראל במיא דמבולא, הוא שהקדוש ברוך הוא אמר ליחזקאל בן אדם אמור לה את ארץ לא מטוהרה היא לא גושמה ביום זעם, רבי בירי אמר, נפתחו לה שערי גן עדן והביאה אותו.

והנה כוונתם שנעקרו האילנות ונמוחו במקומות המבול, ואף כי יהיה העלה נבל, וכן אמרו (שם פ"ל ס"ח) אפילו איצטרוכולין של ריחים נמוחו במבול, ודרשו בו אבנים שחקו מים.

ומאמרם "דלא טפת ארעא דישראל במיא דמבולא", שלא היה עליה גשם המבול, כדכתיב לא גושמה, ולא נפתחו בה מעינות תהום רבה, אבל המים נתפשטו בכל העולם וכסו כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים, כמו שכתוב מפורש (לעיל ד' י"ט), ואין סביב ארץ ישראל

גדר לעכב המים שלא יבאו בה, וכך אמרו בפרקי רבי אליעזר (פרק כ"ג), ארץ ישראל לא ירד עליה מי המבול מן השמים, אלא נתגלגלו המים מן הארצות ונכנסו לתוכה, שנאמר בן אדם אמור לה [את ארץ לא מטהרה היא לא גושמה ביום זעם], והנה לדעת רבי לוי, מפני שלא ירד בארץ ההיא הגשם השוטף ולא נפתחו עליה ארובות השמים, נשארו בה האילנות, ובכל העולם נשברו ונעקרו במבול ומטרות עזו.

ואני תמה על מאמרם "מגן עדן", אם כן לא ידע נח שקלו המים מעל הארץ, כי שם לא נכנסו מי המבול, ואולי היו שערי סגורים שלא יכנסו שם המים, וכאשר קלו המים נפתחו, ומדעתם זו אמרו שם (ב"ר פל"ו ס"ג) ויטע כרם (לקמן ט' כ'), ומהיכן היה לו, אמר רבי אבא בר כהנא בכניסתו לתיבה הכניס עמו זמורות לנטיעות, יחורים לתאנים, גרופיות לזתים". עד כאן דברות רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל.

ולפי דרכו של הרמב"ן ז"ל דאכן לא היה המבול בארץ ישראל, אלא שנתגלגלו מי המבול לארץ ישראל, אתי שפיר הכל, ועולים יפה דברי המיוחס ליונתן במה שאמר שהמזבח שבנה אדם הראשון נימוח מהמים, וקל וחומר מרחיים, אבל האילנות נתקיימו, וכדכתב הרמב"ן ז"ל עצמו ודוק.

ומה שיש לעיין בדברי רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל, כי לכאורה צ"ע מהסוגיא דזבחים (ק"ג ב') דאיתא התם דלרבי יוחנן כלל וכלל לא היו מים בארץ ישראל ע"ש, וכן מכלל הסוגיא שם נשמע לכאורה דלא כרמב"ן ז"ל, כבר עמדו בזה האחרונים ז"ל, עיין לגאון רד"ז ז"ל בביאורו לפרקי רבי אליעזר (פכ"ג אות ל"ד), ולהרה"ג יעקב שברדן ז"ל (אחיו דהגאון מהרש"ם ז"ל) בקונטרס זכור זאת ליעקב הנדפס בסוף דעת תורה הלכות שחיטה (אות ב' דקפ"ז ע"א) ועוד ואכמ"ל.

ובהא דרבי יוחנן סובר בזבחים שם שלא ירד מבול בארץ ישראל, ראיתי דבר נחמד מהגאון רבי מאיר שניפישקער ז"ל מו"ץ דק"ק ווילנא הובא בקובץ התורני היקר "כרם שלמה" דאבוב (גליון ר"ז דף פ') שפירש מאמרם במדרש בראשית רבה (פכ"ח ס"ג): "ויאמר ה' אמחה את האדם, רבי לוי בשם רבי יוחנן אמר אפילו אסטרובלין של רחיים נמחה. רבי יהודה בר סימון בשם רבי יוחנן אמר אפילו עפרו של אדם הראשון נמחה כד דרשה רבי יהודה בציפורי בציבורא ולא קיבלו מיניה" ע"ש.

ויש לומר שהטעם שלא קבלוה מיניה שהרי **רבי יוחנן** גופיה אמר שלא ירד מבול בארץ ישראל כנ"ל, ואם כן איך רבי יהודה בר סימון אמר שאפילו עפרו של אדם הראשון שנקבר במערת המכפלה בארץ ישראל נמחה, והרי מבול לא היה בארץ ישראל כלל אליבא דרבי יוחנן" ודפח"ח. [וכבר כתב כן בהוספות מכתב יד לפירוש עץ יוסף למדרש רבה שם הוצאת וגאשאל].

מיהו יש לעיין שהרי רבי יוחנן עצמו בסנהדרין (ק"ח א') סובר דחמי טבריה הם נשארו מימי המבול, והרי לדידיה לא ירד מבול כלל בארץ ישראל, ועיין בזה בספר ליקוטי סופר ח"א (דמ"ח ע"ב), ושו"ת חקל יצחק (סימן פ"ה), ושו"ת כוכבי יצחק ח"ב (דף ס'), ושם ח"ג (דף רמ"א), ועיין מה שכתב בזה בספר מרגליות הים לסנהדרין שם (אות ט') ומדבריו שם יש לעיין בהאמור עיין ותבין.

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: אף שבס"ד הסברנו דברי התרגום מיוחס ליונתן ושלא תמצא בו סתירה וכנ"ל, באמת לא אוכל לכבוש דעתי, ואומר, שדרך לימודי בס"ד בתרגום המיוחס ליונתן, ראיתי שמנהגו להיות כמדרש המלקט בתוכו דעות שונות וחלוקות, והרי הוא "כשיטה מקובצת", ובמקום אחד נוקט מפרש ומתרגם כשיטה אחת, ובמקום אחר נוקט מפרש ומתרגם כשיטה אחרת, **אף על פי שהשיטות חלוקות אהדדי ואינן עולות בקנה אחד**, צא ולמד.

ובחיבורי טוב להודות ח"א (סימן י"ז דף נ"ד) הראיתי בעליל כזאת גם ביחס **לתרגום ראשון** לאסתר, ושכן מנהג בעל ילקוט שמעוני, ובעל מדרש הגדול, שמביאים בכפיפה אחת שיטות החולקות זו על זה, ועיין שם ראיתי לזה בס"ד, ודון מינה לנדון דידן. [ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (סימן רל"ו אות א') וצרף לכאן].

והרי זה כעין שמצינו בפירוש רש"י ז"ל לתורה שמביא בפירושו שני מדרשים החלוקים זה על זה, וכמו שכתב הגאון רבי דוד פארדו ז"ל בספרו משכיל לדוד (פרשת כי תשא דפ"ב רע"ד): "ושמא כך מצא רש"י בשני מדרשים וכתבן, אף על גב דמי ששנה זו לא שנה זו, כך דרכו בכמה מקומות וכו', וכן בכמה דברים אורחיה בהכי וכמו שכתב הרא"ם ז"ל בכמה מקומות", ודברי הרא"ם ז"ל מצאתים בבראשית (א' א' ד"ה שאם), ושמות (כ"ג י"ט ד"ה ובג'), ודברים (ו' ה') ועוד.

והגאון באר שבע ז"ל בספרו צדה לדרך על התורה (פרשת בלק עה"פ ושני נערי עמו דקפ"ז ע"א) כתב: "וידוע מנהגו של רש"י ז"ל בפירושו לתורה שרגיל לפרש במקום אחד אחרי אגדה אחת, ובמקום אחר אחרי אגדה אחרת" עכ"ל, ועיין היטב בדברי הפירוש המיוחס לרבינו עובדיה מברטנורה ז"ל על פירוש רש"י לתורה הנקרא בשם "עמר נקא" שמות (ט"ו ט' עה"פ אריק חרבי) עיין שם.

ובן כתבו עוד הגאון רבי אברהם משכיל לאיתן ז"ל בהגהות מצפה איתן עירובין (ל"ח ב'), והגאון רבי יעקב שור ז"ל בהגהות עיתים לבניה שעל ספר העיתים (דף ר"ח אות קע"ב), ובספרו משנת יעקב (דף ד'), ובספר יד אליהו נדרים (ל"א ב') כתב: "דרכו של רש"י בפירושו לתורה לפרש בפסוק אחד פירושים שונים לכל מקום לפי הנראה לו כידוע ע"ש, ועיין בחיבורי וזאת ליהודה ח"א (דף קכ"ו), ובחיבורי טוב להודות ח"א (סימן י"ז דף נ"ד), ובחיבורי שם בצלאל (ריש דף רס"ז) ע"ש. [ועם שרבים ושלמים מרבתינו ז"ל כתבו כן, ומהם מגדולי וממוכחי נושאי כלי רש"י על התורה וכנ"ל, ראיתי מי שחלק על יסוד זה הוא הר"ב דבק טוב ז"ל על פירוש רש"י לתורה (בכללים שבראש הספר כלל כ"ד) עיין שם מה שכתב בזה בארוכה].

ואם אכן צודקים וכנים אנחנו בזה, אזי מעיקרא לא קשיא הסתירה לעיל בדברי המיוחס ליונתן, כי במקום אחד (ח' י"א) העתיק כדעת האומר שהמבול היה גם בארץ ישראל, וכן סבירא ליה לריש לקיש בזבחים (שם), ולכן על ידי המבול נהרס ונסתר ונמחה המזבח שבנה אדם הראשון במקום המזבח, ובמקום אחר (ח' כ') נקט המיוחס ליונתן כסברת רבי לוי ורבי יוחנן שלא היה מבול בארץ ישראל ודוק.

ולפי דרכינו זו יובן גם מה שהתרגום המיוחס ליונתן בראשית (ל"ח כ"ה) תרגם **שיהודה** הוא הוא שהביא כתונת יוסף ליעקב אביו ואמר הכר נא הכתונת, ואילו לעיל (ל"ז ל"ב) כתב התרגום

המיוחס ליונתן **שבני בלהה ובני זלפה** הם הם שהביאו הכתונת ליעקב, ועמד על המפרש בפירושו יונתן שם והניח בצ"ע, ולדרכינו אתי שפיר ודוק.

ולדרכינו אתי שפיר נמי שבמיוחס ליונתן בראשית (מ"ו י"ז) כתב **ססרח** בת אשר היא שבשרה ליעקב אבינו שבנו יוסף חי, ואילו שם (מ"ט כ"א) כתב **שנפתלי** הוא שבישר ליעקב שיוסף חי, וכבר תמה בזה המפרש שם, ולדרכינו גם זה מיושב ואתי שפיר, ומכל המקומות הללו שומע אתה כאשר כתבנו וייסדנו בס"ד שמנהגו של התרגום המיוחס ליונתן להביא בתרגומו שיטות החולקות אהדדי וכמשנ"ת לעיל.

וראיה נוספת אביא, הנה בתרגום יונתן במדבר (ב' ג') כתב שמחנה ישראל היה שתיים עשרה מיל אורך ושתיים עשרה מיל רוחב ע"ש, ולעומת זה בתרגום יונתן שם (כ"א ל"ה) ועוד שם (כ"ה ז') כתב שמחנה ישראל במדבר היה ששה פרסאות, ולכאורה סותר דברי עצמו, ולהאמור לא קשיא מידי ודוק.

ה. בענין אם הקשת נראית בלילה

בראשית (ט' י"ג): "את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ, והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן, והיתה הקשת בענן וראיתה לזכר ברית עולם בין אלהים ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ".

ובמסכת ראש השנה (כ"ג ב'): "אמר רבי יוחנן מאי דכתיב המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו, מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה, ולא פגימתה של קשת, פגימתה של לבנה דחלשה דעתה, פגימתה של קשת דלא לימרו עובדי החמה גירי קא משדייא".

ופירש רש"י ז"ל: דלא לימרו עובדיה, העובדין את החמה: גירי קא משדייא, החמה הזאת חצים היא יורה, להלחם בכופרין בה, שהיורה בקשת נותן פגימת הקשת לצד פניו".

ובתבנו תוספות שם (כ"ד א'): "גירי קא משדייא, בלבנה אין לחוש אם רואה פגימת הקשת, דאין קשת אלא ביום, ואז הלבנה כשרגא בטיהרא, ולא אמרי עובדיה גירי קא משדייא".

ומבואר דאין קשת אלא ביום, וכבר כתבתי בזה בארוכה בחיבורי כרם יעקב (סימן ה') עש"ב, ובמהדורה בתרא (כת"י) באנו בזה בכפלים לתושיה בס"ד, השי"ת יעזורני להדפיס כל חידו"ת בקרוב אמן.

ובאן עוד אעורר שראיתי לחד מתקיפי קמאי רבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה בראשית (פרשת נח דף קט"ו) שכתב: "מלהט הקשת ומחמימותו נראה הקשת כשתראה מטר והחמה זורחת, ולכך אין הקשת מתראה לא בלילה, ולא (בימות הגשמים) [בימות החמה]" עכ"ל, וכן שם (ראש דף ק"ה) כתב: "מעולם לא נראתה הקשת בלילה".

ועוד מצאתי בס"ד לבעל הרוקח ז"ל בפירושו לתורה במדבר (פרשת שלח דף ס') ששם חזר וכתב: "כמו שהקשת נראה ביום ולא בלילה, כך ציצית נוהגת ביום דוקא" ע"ש.

אבל הנה עיין לבעל הרוקח ז"ל עצמו שם (פרשת נח דף קט"ז) שכתב: "זאת אות הברית, בין **ביום** בין **בלילה**, בין בימות החמה בין בימות הגשמים, בין לעליונים בין לתחתונים" עכ"ל.

ולכאורה צ"ע בתרתי, חדא דכאן כתב בעל הרוקח ז"ל דאפשר דתראה הקשת **בלילה** ותו דאפשר שתראה הקשת **בימות החמה**, והרי זה בתרתי לא כמו שכתב לעיל, וצ"ע.

ושמעתי מחכם אחד שליט"א שהרשב"ץ ז"ל בספרו מגן אבות (בחלק הפילוסופי) כתב לבאר דברי התלמוד בכתובות (ע"ז ב') ששאל רבי שמעון את רבי יהושע בן לוי אם נראתה הקשת בימיו, דהינו שכשישראל עושים רצונו של מקום הגשמים יורדים **בלילי** רביעיות וכן **בלילי** שבתות כאומרם בתענית (כ"ג רע"א), ואז אין הקשת נראית, עד כאן שמעתי. [נכתה אין הספר הנ"ל תחת ידי].

ולפי זה מבואר יוצא מפי רב קדמון גדול מאד הרשב"ץ ז"ל והוא "גדול המורים" כלשון רבותינו (הבאתים בחיבורי תפארת יצחק דף ק"א) שאין הקשת נראית **בלילה** ודוק היטב.

ודע שמצאתי בס"ד לגאון עיר התורה פאס, (נולד בסביבות שנת תק"ס לפ"ק), מר ניהו רבה רבי ידידיה מונסונייגו ז"ל בספרו היקר קופת הרוכלים (דף ש"א אות ל"ז) שכתב: "בשנת ת"ל לפ"ק נראתה הקשת **בלילה** כמו שנראית ביום" עכ"ל. [שוב ראיתי שהם דברי הרב מדרש תלפיות (מערכת ד' דפ"ח ע"ב) משם ספר צמח צדק, אבל הוא ט"ס וצריך לומר צמח דוד עיין שם ותמצא].

והגאון הקדוש מווערבוי רבי יצחק ווייס זצ"ל הי"ד כתב: "וגם כמה מעוררים בענין מראות השמים, שראו אור ד' משפטים בשנת תרצ"ט, כל הרקיע מאיר כאש בשלהבת, וכזאת ראינו בעינינו **בליל** שושן פורים אחר תפילת מעריב, בשנת ת"ש, **ויש ראו גם כן בזמנים שונים קשת בלילה**", הובא במאמר "תולדותיהם של צדיקים" (בראש ספרו שו"ת שיה יצחק סוף דף מ"א), ודוק היטב וצ"ע, ועיין בדברי בחיבורי כרם יעקב שם בס"ד.

ובעדותם ז"ל שראו קשת **בלילה**, כן ראיתי שכתב חד מן קמאי ז"ל בספר שבילי אמונה (סוף נתיב ב'): "אפשר שתראה הקשת **בלילה** כשהירח שלם, ובלבד בעת עלותו או בעת שקעו, והקשת הנראית **בלילה** היא יותר לבנה מהנראית ביום", ועיין בספר פסקי תשובה ח"א (סימן ל"א) ובהערות שם, ועיין שו"ת רבבות אפרים ח"ו (סימן ק"ג) ע"ש. [והעירוני שגם בספר שער השמים (מ"א ש"ז) כתב שיתכן שתראה הקשת בחצי החדש ובמשך חמישים שנה נראתה הלבנה שתי פעמים **בלילה**, ואינו תחת ידי כעת, עיין שם].

ועוד יש להבין גבי אם הקשת נראית **בלילה** שזה ממש כמחלוקת במציאות, שיש אומרים שנראית **בלילה**, ויש אומרים שלא נראית הקשת **בלילה** וכן"ל, ועיין כרם יעקב שם, ומה שהבאתי שם משו"ת מהרש"ם ח"ב (סימן קכ"ד), ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (סימן פ"ח הערה ט', וסימן מ"ה, וסימן צ"ז אות ב') מה שהבאנו שם בענין מחלוקת במציאות, וצריך לכאן, ועיין בזה בארוכה בחיבורי כנסת יעקב (קונטרס ו' דף קמ"ג), ובחיבורי כרם יעקב (דף מ"ב, ודף נ"ד) ואכמ"ל.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן רי

שנאת חינם

אולי היה חוזר בו, ואתה הנחת אותו באיולתו, ועברת על לפני עור לא תתן מכשול, וכל עוון ועוון שעושה הוא - כאילו אתה עשיתו, אם כן משא של חטאים יש עליך, לא של עוונות, כי הוא לא עשה אלא על שלא הוכחתו נחשבים עליו כחטאים, לא כעוונות שהם במזיד". ולאיש אשר כל אלו לו איך יאריך ימים, וקיימא לן החטא ממית וכל שכן משא עוונות ודוק.

וכתב בספר הברית ח"ב (מאמר י"ג פרק ל'): "שנאת הבריות לא נחרב בית שני אלא בעבור כי שנאו איש את אחיו ואת רעהו, ומפני זה גלינו מארצנו ועדיין לא שבנו לנחלתנו, כי כשם שאהבת רעים היא עיקר כל התורה ושורש כל הטוב - כך שנאת הבריות עוקר כל התורה ושורש כל הרעות" ודוק היטב.

ורבינו הגדול בעל חפץ חיים ז"ל בספרו המיוחד בענין איסור שנאת חינם הוא ספר אהבת ישראל (פרק ב') כתב: "כללו של דבר כל הצרות שבעולם תחילתן ועיקרן על ידי שנאת חינם", והבן.

ומהר"ל ז"ל בספרו דרך חיים אבות שם כתב: "שנאת הבריות מוציא את האדם מן העולם, מפני שהוא מתנגד אל עצמו, שהרי הבריות הם האדם עצמו אשר ברא השי"ת בעולם, וכאשר יש כאן שנאת הבריות הוא מתנגד אל האדם עצמו על ידי שנאת הבריות, ובזה נוטה אל ההעדר הגמור, כי שנאת הבריות ששונא אותם עד שלא יהיה נמצא אדם דבר זה

אבות (פ"ב מ"א): "רבי יהושע אומר עין הרע, ויצר הרע, ושנאת הבריות מוציאת את האדם מן העולם".

והרשב"ץ ז"ל בפירושו למסכת אבות שם כתב: "רבינו שלמה ז"ל פירש שנאת הבריות שנאת חנם, וכו', ופירוש רבינו שלמה נראה יותר נכון, כי מתוך ששונא את הבריות דואג בטובתן ומת בדאגה".

וגדר שנאת חינם לימדנו רש"י ז"ל שבת (ל"ב ב'): "שנאת חינם שלא ראה בו דבר עבירה שיהיה מותר לשנאתו ושונאו", ועיין בחיבורי מנוחת שלום חלק י"א (סימן ל"ו) וצרף לכאן.

ומפורש לפי שיטתם ששנאת חינם מוציאה את האדם מן העולם הזה, והיינו שימות קודם זמנו בקיצור שנים כדפירושו המפורשים עיין בחיבורי הנכחי (ערך צרות העין, וערך קנאה, וערך שנאת בריות), ועיין בספר פלא יועץ (ערך שנאה) ודוק.

ומצאתי דברים נוראים בזה בספר שפתי כהן על התורה ויקרא (י"ט י"ז): "לא תשנא את אחיך בלבבך, ואם תאמר אותו שעבר עבירה, ומהשנאה שיש לך עמו אין אתה רוצה להוכיחו, כדי שלא ישוב מחטאו ויענש, ותשמה במפתלו, לזה אמר הוכח תוכיח ולא תשא עליו, אתה חושב שאין עליך כי אם עוון אחד של השנאה לבד, לא כי, גם משא עוונות יש עליך, יש עוון של בנפול אויבך אל תשמה, ויש עוון של נקימה ונטירה, ואילו הוכחת אותו

למצות התוכחה פסוק לא תשנא אחיך בלבבך, כי בזמן שהאהבה מצויה בישראל, כל אחד בטובתו של חברו חפץ, ועל כן הוא מוכיחו שלא יכשל בעבירה, אבל בזמן ששונאים זה לזה - לעולם אינו מוכיחו, ואדרבה הוא מחניפו לומר כשורה עשית ולא פעלת און, וכל כוונתו להדיח עליו הרעה, לפי שהוא שמח במפלתו, ומידה זו הלא היא ברבת בני עמינו מיום שגברה אגרופה של שנאת חנם, מחורבן בית שני והלאה ועד היום לא סרה, והנגע הולך ופושע, עד אשר ישקיף ה' וירא, ויסיר לב האבן מקרבנו" כיר"א.

העדר גמור, ואיך אפשר שיהיה לו קיום בעולם כאשר הוא מתנגד אל עצמו והוא נוטה אל ההעדר, כאשר שונא את הבריות הרי הוא הפך עצמו כי הבריות הם האדם. וכן אם הבריות שונאים אותו, כי מה שאמר שנאת הבריות יובן בשני פנים הן אם הוא שונא את הבריות או שהוא גורם שהבריות ישנאוהו, וזה מפני שיש כאן התנגדות והפך אל עצמו ובזה הוא נוטה אל ההעדר לגמרי, כי הפך האדם שהוא המציאות הוא העדר בעצמו" עכ"ל.

ובספר כלי יקר ויקרא שם כתב: "וסמך

סימן ריא

שקר

בו היא המארה והקללה, והפך שמחה והשלום והתענוג שהם אתו, הוא הדאגה והקטטה והצער, כל אלה חלק אדם רשע מאלהים, ועל כן הזהירנו התורה להרחיק מן השקר הרבה, כמו שכתוב מדבר שקר תרחק, והנה הזכירה בו לשון ריחוק לרוב מיאוסו, מה שלא הזכירה כן בכל שאר האזהרות, ומצד הריחוק הזהירנו שלא נטה אוזנו כלל לשום דבר שנחשוב שהוא שקר, ואף על פי שאין אנחנו יודעין בבריא שיהא אותו הדבר שקר, וכעין מה שאמרו זכרונם לברכה בחולין (מ"ד ב') הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו", עד כאן לשון הזהב.

ואחר שהאל ב"ה הוא חי החיים ומחיה לחיים וחפץ בחיים, והמשקר הוא ההפך הגמור מהאל חי החיים ית"ש, וכאשר האריך בעל החינוך כנ"ל, אם כן איש אשר כל אלה לו - חיים מגין לו ודוק.

ובספר הרוקח (הלכות חסידות דף ט"ז) כתוב: "דע אם לא היה אדם משקר - לא היה

יחזקאל (ל"ג ט"ו): "חבל ישיב רשע, גולה ישלם, בחקות החיים הלך לבלתי עשות עול, חיו יחיה לא ימות", ותרגם יונתן בן עוזיאל שם: "משכונא יתיב רשיעא, גזילא שלים, בגזירת חייא הליך בדיל דלא למעבד שקר מיחא יחי ולא ימות", ודוק היטב.

וזו לשון קדשו של רבינו חד מתקיפי קמאי ע"ה, בספר החינוך (מצוה ע"ד): "השקר נתעב ונאלח בעיני הכל, אין דבר מאוס ממנו, והמארה והקללות בבית כל אוהביו, מפני שהשי"ת אל אמת, וכל אשר אתו אמת, ואין הברכה מצויה וחלה אלא במתדמים אליו במעשיהם, להיותם אמייתים כמו שהוא אל אמת, ולהיותם מרחמים כמו שידוע שהוא רחום, ולהיותם גומלי חסדים כמו שהוא רב חסד, אבל כל מי שמעשיו בהפך מידותיו הטובות יתברך, והם בעלי השקר, שהם בהפך מידותיו ממש, כמו כן תנוח עליהם לעולם מה שהוא הפך מידותיו, והפך מדת הברכה שהיא

לא גלו ישראל מארצם אלא על שעברו על פסוק מדבר שקר תרחק.

ואמרו רבותינו ז"ל לא חרבה ירושלים אלא על שפסקו ממנה בעלי אמנה שנאמר שוטטו בחוצות ירושלים. ובספר הזהר בזמנא דשקר דאיהו ס"מ שלטא כתיב ותשלך אמת ארצה. ודא גרים חרבן בית ראשון ושני. ואמרו רבותינו ז"ל על שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום, וכתיב ה' מי יגור באהליך וגו'. ודובר אמת בלבבו, אף מה שחשב בלבבו צריך לאמת אותו במעשה כמו שאמרו רבותינו ז"ל בעובדא דרב ספרא, וכתיב תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו כי מלאך ה' צבאות הוא" עכ"ל.

סגולה מי שנוהר שלא לדבר שקר הוא מאריך ימים, ורוב שקרנים גדולים מתים בקיצור ימים - תוספתא למדרש פנחס (מקאריץ).

ובמעמא דמילתא פשוט הוא, אחר שדובר שקרים לא יכון לנגד עיני, ואינו רואה פני שכינה - חיים מנין לו, וכדכתיבנא בפתיחה לחיבורי הנכחי (סימן ב') דהדבק בשכינה חיו יחיה, ולהפך להפך רח"ל ודוק.

ובענין זה שהנוהר לדבר אמת יאריך ימים, ולהפך בהפך - עיין בזה לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספר תנופה חיים (פרשת ואתחנן אות כ"ה), ובספר אור הישר (דף רפ"ז אות פ"ג), ובספר שמע ישראל ח"א (דכ"ז ע"א), ובאריכות בחיבורי ויחי יעקב (סימן ל"ז), ובחידושי למסכת יבמות כת"י, ולמסכת סנהדרין כת"י הארכתי בס"ד.

מת בלא עיתו", ובודאי מקורו מעובדא דעיר קושטא המובאת במסכת סנהדרין (צ"ז א') דלקמיה.

ובתב רבינו חיים ויטאל ז"ל בספר שערי קדושה (ח"ב ש"ה): "המדבר שקרים כופר באלהי ישראל, ומודה באל אחר שהוא שקר. והוא מכת שאינן רואים פני שכינה, כמו שכתוב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני, ואינו בכלל ישראל שכתוב בהם שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב, וימיו מתקצרים, אך הדובר אמת מאריך ימים, כמו שאמרו במסכת סנהדרין (צ"ז א') על רב טביומי דאילו הוה יהבי ליה כל חללי דעלמא, לא הוה משני בדבוריה. זמנא חדא איקלע ללהוא אתר דקושטא שמיה, דלא הוה משנו בדבורם ולא הוה מיית איניש בלא זמניה וכו', שכיבו ליה תרתין בנין, אמרו ליה, במטותא מינך פוק מהכא, ולא תגרי בנו מותנא.

ובתיב למדו לשונם דבר שקר וגו', העל אלה לא אפקד בס נאם ה' אם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי. ולא נענשו המרגלים ודור המדבר, אלא מפני עדות שקר, ואמרו רבותינו ז"ל כל המחליף בדבורו כאילו עובד עבודה זרה. וכתיב שש הנה שנא ה' וגו' עינים רמות, לשון שקר ויפיח כזבים וגו', וכתיב מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע. גחזי לא נטרד אלא מפני ששקר בשם אלישע. אמנון כזב לתמר ונהרג, רוחו של נבות נטרד ממחיצתו על שדיבר כזב שנאמר מי יפתה את אחאב וגו' צא, צא ממחיצתך, ואמר רב הונא

סימן ריב

שתיקה

לבית עולמו וצרף לכאן.

ונתעוררתי שכל רבותינו תנאים והאמוראים שנוהרו מאד במידת השתיקה ולא שחו שיחה בטלה, כמו רבן יוחנן בן זכאי, ורבי אליעזר בן הורקנוס, ורבי יהודה הנשיא, ורב, האריכו ימים הרבה, ויש אומרים מאות בשנים ואכמ"ל. [ועיין בחיבורי הנכחי (ערך דיבור) גבי התנאים רבן יוחנן בן זכאי, ורבי אליעזר בן הורקנוס, ורבי יהודה הנשיא. ושם (ערך ותן, וערך תפילה באריכות, וערך תפילין) גבי האמורא רב. וגבי האמורא רבי יוחנן (ערך מפני שיבה תקום, וערך קובר מתים, וערך תפילין) וצרף לכאן].

כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת ח' אות ג'): "כתבו רבותינו המקובלים ז"ל דהאוחז פלך השתיקה, זוכה לבחינת החכמה, שנאמר בה החכמה תחיה בעליה, ובזה זוכה לחיים ארוכים, מסיבה דזכה למעלת סייג לחכמה שתיקה, ובלאו הכי יש לנו, הקדמת מהרח"ו הידועה דחיות אדם תלוי בדיבור".

ועיין לעיל בחיבורי הנכחי (ערך דיבור) מה שהבאנו בענין דברי מהרח"ו ז"ל דחיות האדם תלויה בדיבור כי נקצב סך מילים שאדם ידבר בחייו וכאשר דיבר סכום זה הולך הוא

סימן ריג

שתיקה בתפילה

מהיום והלאה על ידי שיגער בחבירו וכו', וגדול כח התשובה שיזכה לעצמו ומזכה אחרים עמו, וזדונותיהם נעשה להם כזכיות ונבראו להם מלאכי רחמים, ותגרמו חיים לכם ולבניכם אחרים בטוב ובנעימים אמן".

כתב בספר הגן ודרך משה (ליום תשיע'): "יצוה להכריז 666ש55 שתיקה 666ש55 פה 66ב55 שעת 66ה55 תפילה, ויהיה להם **שיבה טובה**, שהוא ראשי תיבות שתיקה יפה בשעת התפילה, וכל אדם יזהר מאוד בתשובה קלה כזו, ואף אם כבר דבר יהיה לו תיקון גדול

סימן ריד

תאווה

(סימן א') כתב: "הקנאה והתאווה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם. כל אחת משלש מידות הללו, הן מסכבות להפסיד אמונתו של האדם, וממיתות לו **קודם זמנו**, וטורדין לו מן העולם הבא".

אבות (פ"ד מכ"א): "רבי אליעזר הקפר אומר הקנאה, והתאווה, והכבוד, מוציאים את האדם מן העולם".

ורבינו יצחק אבוהב ז"ל בספר מנורת המאור

האש של התאווה ושוב יאריך ימים בטבע וכו' וכו'.

אבל הדבר אשר יראה שידחה בו מידה רעה ממנו, הוא האמונה השלימה בהשי"ת, כי אם יאמין בו כפי הכתוב והמושכל והמסופר עליו - אז בוז יבוז לכל תאוה, וימאס בכל תענוגי הבלי עולם הזה הכלה כמו רגע ואיננו, כי המאמין לא יחוש לשום תענוג גופני אשר כעש חמודו אך הבל, רק יתאוה תאוה גדולה לאלהים להיות לו מהלכים בין העומדים בבית ה' ולבקר בהיכלו כבוד כלו נצחי, כי אז יתענג על ה' וקדוש ישראל מלכנו הוא זיו השכינה כנאמר לשמך ולזכרך תאות נפש עכ"ל.

ורבינו הגדול בעל נודע ביהודה ז"ל בספרו דרושי הצל"ח (דרוש כ"ח לשבת תשובה) כתב: "רבי אלעזר הקפר אמר הקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם, ומידות הללו שכיחי מאוד, ואני מבקש ומתפלל אל ה' יצילני ממידות הללו ולא יביאני לידי נסיון, כי הנסיון בזה קשה מאוד" ודוק והבן היטב.

ובתב בספר הברית ח"ב (מאמר ב' פ"ג): "ורע עלי המעשה אשר נעשה על הארץ בענין התאוה, כי מלבד אשר יאבד על ידו חלקו בעולם הבא, כי התאוה תשגה השכל ותעשה כזב בנפעלים ותסתיר פני הרע הטמון בתוכה, אף התאוה בעצמה הוא כליון הגוף והפסדו, על כי היא המעוררת כל החליים רעים בטבעו עד שמוציאה את האדם מן העולם, כמו שהורה הנסיון כפי עדות הרשום בכתב אמת בספרי מתים שבכל שנה כמה היו וכמה שנים היה כל אחד חי על הארץ, כמו שנהוג עתה אצל האומות בהרבה מדינות לרשום בספר כל בני תמותה בכל שנה לדעת מספרם, ונמצאו שרוב המתים הם קודם שהגיעו לארבעים שנה, אבל מי שכבר הגיע לארבעים שנה על הרוב זוכה לזקנה ולשיבה, והטעם כי עד ארבעים שנים ברוב רתיחת הדם אינו שולט על התאוות אבל התאוות שולטים עליו, והוא מרבה במאכל ובמשתה ומשגל, עד שגורם לו **מיתה** קודם **זמנו**, ויש נספה בלא משפט אנשי דמים לא יחצו ימיהם על פי רוב, מה שאין כן אחר ארבעים שכבר שקט הדם מרתיחתו ותשקע

סימן רמז תגלחת

פעם ראשונה לשקול השערות בזהב או כסף ונותנים לצדקה, ואומרים שהוא סגולה שיהיה הבן חכם בתורה ויראת שמים **ויאריך ימים** בטוב עיין שם.

סגולה לאריכות ימים על ידי תגלחת הקטן - עיין בספר סגולות ישראל (מערכת ג') אות כ"ה), ובספר מעשה יחיאל (פרשת תולדות) כתבו: "ויש נוהגים אחר גילוח הילד

סימן רמז

תהלים

א.

כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו קול החיים (סימן ו' אות פ' דף ק"ז): "הדברים אשר יזכה בהם האדם לזקנה ושיבה - הקורא תהלים בכל יום". ועיין בדברי הגאון רבי אליעזר פאפו ז"ל בספרו פלא יועץ (ערך תהלים) ע"ש.

ואכתוב ואקבע לזכרון, מה שאמר לי מו"ז הכשר ועניו, רבי משה סופר זצ"ל, מר בריה דהגאון הפוסק הגדול המקובל האלקי רבי יעקב חיים סופר זצוק"ל בעל כף החיים, שעם כל סדר עבודת יומו של מר אביו זצ"ל שהיה גדוש ועמוס בתורה ותפילה בקדושה ובכוונות בכל יום יום, ועוצם שקידתו ועסקו בתורה ובכתיבת חיבורו על השלחן ערוך "כף החיים" במשך ארבעים שנה - מצא גם זמן לומר תהלים מידי יום ויום, ולסיים תהלים היומי, דהיינו ביום ראשון תהלים דיום ראשון, וכן ביום שני וכו', וכך היה מסיים כל התהלים שבוע בשבוע, ואתה דע לך. [והאידנא שנת תשנ"ה זכינו לאור יקרות וקפאון הוא ספר "אור לציון חכמה ומוסר", ממור"ר שר התורה ועמוד ההוראה הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א ושם (מאמר ח' דף ס"ט) האריך בתיאור מלבב, מקצת סדר עבודת היום המופלאה של מו"ז הגאון בעל כף החיים זצ"ל עיין שם באריכות, ודברי פי חכם חן, ודוק היטב במה שפתח ואמר שם: "הכרתי טוב את הגאון המקובל רבי יעקב חיים סופר זצ"ל בעל כף החיים", והבן].

ורואה אני שכזאת העיד הגאון רבי אברהם פאלאג'י ז"ל בספר צוואה מחיים (אות

ס"ח דף צ"ט) על אביו גאון עוזינו רבי חיים פאלאג'י ז"ל שהיה מנהגו לקרוא תהלים "בכל יום תדיר ולא פסיק", ועוד שם (אות ע"ו) כתב שהיה מנהג אביו הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל כל יום קודם תפילת מנחה לקרוא תהלים, וכן נהג ביום שבת קודש, ככתוב שם (אות ס"ז) ע"ש. [והיינו נמי טעמא שהגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל כתב שלשה ספרים על תהלים, הכתוב לחיים, החיים ידוך, ותנופה לחיים, ובהקדמת ספרו הכתוב לחיים (ד"ה רע"ב) כותב שהיו לו ספרים וביאורים על תהלים "על שלשים ועל רבעים", משום שהיה רגיל בתהלים תדיר תדיר ולא פסיק ודוק].

והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בהקדמת ספרו הכתוב לחיים על ספר תהלים האריך שאמירת מזמורי תהלים הם סגולה לאריכות ימים ולכל טוב, וכתב עוד: "גדולה על כולם דמלבד המזמורים המיוחדים המועילים לרפואת חולה אשר מסוכן למות - דחיו יחיה, הנה על הרוב לומדים כל התהלים לרפואתו, והן נענים, דישלח דברו וירפאהו ממות לחיים, ונמצא דלימוד התהלים מביא חיים לעולם.

ואפשר לומר הטעם דכיון דדוד המלך ע"ה חיים שאל, ואמר תודיעני אורח חיים, והקב"ה אמר צפה ליסוריך [כמאמרם בפסיקתא הובא בילקוט שמעוני ויקרא רמז תרנ"א], אם כן מי שחלה דיש לו יסורין, כשקורין בעדו בספר תהלים יזכה להבטחה שהבטיח לו הקב"ה לתת לו חיים וכו' וכו', וכל חולה שהוא נוטה למות - על ידי לימוד התהלים פודים נפשו ממות לחיים וימלטנו ה' וישמרהו ויחייהו ואושר בארץ", ואם לחולה המוטל על

ואתחנן הנ"ל, וראיתי שם (דרוש ו' דקצ"ה ע"ג) שכתב כנ"ל, דגאון ירושלים מהרי"ט אלגאזי ז"ל בהיותו בעיר אומיר חלם הפסוק וגנתי על העיר הזאת להושיעה למעני, ולמען דוד עבדי, ופתרו לו בחלומם דזאת העיר אומיר מתקיימת בסיבת כי רוב היחידים מתמידים בלימוד ספר תהלים אשר שר דוד המלך ע"ה, ועוד אמרו לו על מורנו הרב הגאון רבי דוד אמאדו ז"ל כי זכותו מגן וצינה לעיר הזאת, [והיינו ולמען "דוד" עבדי], ובאותו זמן הוא היה רך בשנים כבן שלשים שנה, וקדושתו ידועה לכל, ואני יודע דרבינו הגדול מאור הגולה מרן זקני בעל חקרי לב זיע"א על הרוב היה מתאוה ללכת לבית הכנסת "גברת" להתפלל עם המלך דוד רבי דוד אמאדו ז"ל, שהוא היה הש"ץ שם, והיה אומר הגאון חקרי לב דידענא בחיליה שיודע לכון, וקדוש הוא לאלהיו.

ובמה נצטער אותו צדיק רבי דוד אמאדו ז"ל שעשה י"ג הפסקות גדולות [ר"ל תענית ממוצאי שבת על ליל שבת הבאה], והיה רוצה לעשות עוד אחת להשלים שם **דוד** [גימטריא י"ד], אבל בני ביתו לא הניחוהו מחמת חולי השברון שהיה לו והמלך דוד זקן, וכמה שנים הביא לביתו כנופיא של מפסיקים הנ"ל כדי להצטרף עמם והיה טורח עמם בגופו ובממונו, זיע"א.

ועם האמור מבין אני היטב מה שהעיד הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו כף החיים (סימן ל"ה אות ד'): "ומורינו הרב המופלא חסידא קדישא מהר"ר דוד אמאדו בעל תהלה לדוד ז"ל, היה חשקו איזה פעם ללמוד תהלים באשמורת לאור הלבנה זיע"א". ועם האמור יובן היטב ודוק. [ובפרט שדוד סיהרא כנודע, וכן אמרו בספר הזהר הקדוש ח"ג (דש"ב

ערש דוי ונוטה למות מזמורי תהלים מהני להחיותו ולקיימו, קל וחומר לבריא.

עוד הוסיף שם בספר הכתוב לחיים שם והביא דברי הגאון הגדול רבי חיים אבולעפיה ז"ל בתקנות שבסוף ספרו חנן אלהים (תקן כ') שכתב: "הנהגתי דכל יחיד יקרא בכל יום לפחות ספר אחד של תהלים, שיש להם סגולה להכניע הקלי", וכל העוסק בהם כאלו עוסק בנגעים ואהלות כמאמר רז"ל, ובשבת שאסור בשיחה בטילה כל אחד יקרא כל החמישה ספרים של תהלים, כי לא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל רק שיעסקו בתורה, והעושה כן לימנע מלדבר שיחת חולין ושיחה בטילה בשבת וקורא ספר תהלים בכל שבת - **מובטח לו שהוא בן עולם הבא, והוא מקרב גאולת ישראל**", אלו דבריו הנעימים "עכ"ל.

ומצוה להודיע מה שאבותינו ספרו לנו, דבהיות פה אומיר הרב הגדול מהרי"ט אלגאזי זצוק"ל בעל שמחת יום טוב והלכות יום טוב, בהיותו חולם, נפל פסוק זה בפיו "וגנתי על העיר הזאת להושיעה למעני, ולמען דוד עבדי", ופתרו לו בתוך החלום שהוא על עירנו אומיר, דאגוני מגנא עלה מה שהיחידים קורין בספר תהלים פעמים רבות, ובדיק בשמה עת הזמיר הגיע, ועיין בספר ברך את אברהם (סדר ואתחנן) "וכו", עד כאן מדברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל עש"ב.

ובאמת כך נהגו אנשי העיר ורבניה אומיר להרבות באמירת תהלים, עיין מה שהבאתי בזה בראש קונטרס בשערי חיים שבספר צוואה מחיים, ובזה אני מבין מדוע רבים רבים מגאוני העיר אומיר, כתבו פירושים לספר תהלים כנודע, צא וראה.

ועיינתי בדברי בנו הגאון רבי אברהם פאלאג'י ז"ל בספרו ברך את אברהם פרשת

כדאמרו במדרש תהלים פרק א'. [ועיין מה שכתבתי לקמיה אות ב'].

וחזר השואל ואמר והרי בספר נפש החיים (ש"ד פ"ב) כתב דלא מצינו שנענו לבקשת דוד, ואמר רבינו אבל גם לא מצינו להיפך שלא נענה דוד.

ואמר רבינו הוא יכול גם לומר שלש פעמים את כל תהלים ואינו ביטול תורה "זה בסדר, זה כשר וישר". [אחד שאומר כל תהלים אינו מבטל מלימודו].

ומעשה בראש כולל לבני עדות המזרח, שבמשך שנים רבות נהגו ככולל לומר בתחילת הסדר "יום תהלים", ונמשך כעשרים דקות, ועכשיו העירו להם שצריכים רק ללמוד, ויאמרו רק קצת פרקים, ואמר רבינו הגר"ק שליט"א שלא ישנו מה שנהגו עד היום". עד כאן מהספר הנ"ל.

עוד אכתוב ששאלני בן תורה אחד הי"ו שכמנהג כל ישראל אומר תהלים ביום ראש השנה, כדלקמיה, אבל כיון שקריאתו איטית, אזי עד שמסיים ספר תהלים לוקח לו ארבע שעות, ואולי עדיף שילמד, ושאלתי לאחד המיוחד מגאוני דורינו שליט"א וכה השיבני: "ומה בכך, הרי יש לו ארבע שעות של לימוד נגעים ואהלות", ודפח"ח.

ומעמא דמילתא שבאמירת מזמורי תהלים זוכה האדם לאריכות ימים ושנות חיים, יש לומר לפי המבואר בחיבורי הנכחי לעיל (ערך הודאה ושבחי המקום ב"ה) שעל ידי אמירת שבחי המקום ב"ה זוכה האדם לחיים ואריכות ימים ע"ש, ואין לך שיר ושבחה לחי העולמים ב"ה, משירות ותשבחות דוד בן ישי נעים זמירות ישראל ודוק.

ע"ב): "סיהרא והוא דוד", ושם ח"ב (דקנ"ו סע"א): "בשעתא דמית דוד מלכא, כנישת סיהרא נהורהא" ועוד הרבה].

וכבר נודע מה שהובא בשם מרן הגרי"ז הלוי מבריסק זצ"ל: "לעתיד לבוא כשיראו מה יכלו לפעול על ידי אמירת תהלים - כל אחד ימרוט את שער ראשו בצער, ויוכיח את עצמו, למה לא אמר יותר תהלים", וכמובא פירוש "מרכה לספר" (ורנר) על הגדה של פסח (דף קע"ח ע"ב), ובספר שאל אביך ויגדך, ועוד.

ובשנת שנ"ת לפ"ק זכינו ויצא לאור ספר החשוב ארחות רבינו ח"א וראיתי שם (דף צ"ז אות קל"א) שהגאון המחבר שליט"א מעיד על רבינו מופת הדור בעל קהלות יעקב זצ"ל: "**מו"ר רגיל לומר הרבה תהלים בכל יום**" עש"ב.

ושם בארחות רבינו ח"ב (דף קס"ז אות י') כתב: "מו"ר בעל קהלות יעקב זצ"ל, ביום ראשון דסליחות בתפילת שחרית אמר מיד תהלים, וכנראה שבכל יום מימי הסליחות גמר את כל ספר תהלים, כמו בשני ימים דראש השנה וביום הכיפורים שגמר בכל יום את כל ספר תהלים, וכן בערב יום הכיפורים אמר את כל ספר תהלים", ועוד עיין בזה שם (דף קע"ב ודף קע"ז). [ובארחות רבנו ח"ד (דף צ"ד אות מ"ב) כתב: "אמירת תהלים בשבעת ימי אבילות הקיל מו"ר זצ"ל לבנו הגר"ק שליט"א" ודוק].

ובתוב בספר מנחת תודה (דף שפ"ה): "אחד שאל לרבינו הגר"ק שליט"א, יש אברך שאומר כל יום את כל ספר תהלים, אם הוי ביטול תורה. ואמר רבינו שאינו ביטול תורה, שהרי דוד המלך ע"ה ביקש שתחשב אמירת תהלים כלימוד "נגעים ואהלות",

הארכתי בפתיחה לחיבורי הנכחי (סימן ב') שכל דיבוק בשכינה מביא חיים ע"ש.

ושם בהקדמת ספר הכתוב לחיים (דף ו') הביא דבר מהרש"א בחידושי אגדה לעבודה זרה (י"ט א') דהקריאה בספר תהלים מביאה לידי יראת ה' ע"ש, ולפי זה הא מובן היטב דזוכה לאריכות ימים שהרי יראת ה' תוסיף ימים ככתוב בספר משלי (י' כ"ז) ע"ש, ויראת ה' מקור חיים (שם י"ד כ"ז) ודוק.

וגדול האחרונים בשו"ת נודע ביהודה או"ח (סימן ל"ה) כתב לאותו בעל תשובה: "וידבק מאוד בשירות ותשבחות של דוד המלך ע"ה, שזה דבר גדול להלהיב בלב האדם אהבת הבורא ב"ה וכו' ושירותיו של דוד שבודאי מועילים", ובחיבורי הנכחי לעיל (ערך אהבת ה') הבאתי מפי סופרים וספרים שאהבת ה' מביאה לאריכות ימים ע"ש.

ורבינו הרמח"ל ז"ל בספר תורה דיליה ספר מסילת ישרים (פרק כ"א) בדרכי קניית החסידות, כתב: "והנה ודאי שיעזרו לזה [ר"ל לקנין מידת החסידות] רוב ההתמדה והעיון במזמורי דוד המלך ע"ה, וההתבוננות במאמריהם וענינם, כי בהיותם כולם מלאים אהבה ויראה וכל מיני חסידות, הנה בהתבוננו בם, לא ימנע מהתעורר בו התעוררות גדול לצאת בעקבותיו וללכת בדרכיו", וזה יביאנו לחסידות ע"ש, וכתב מר זקני הגאון רבי יעקב חיים סופר ז"ל בספרו כף החיים (סימן רמ"א אות ז'): "וכל המרבה בחסידות מאריך חיים", ועיין בחיבורי הנכחי לעיל (ערך חומרות וחסידות) מה שהבאתי בזה דחסידות מביאה לחיים ודוק.

והנאון חיד"א ז"ל במעלות ספר תהלים, שבראש ספרו יוסף תהלות (אות י"ב): "הרגיל בספר תהלים, דוחה כל מיני פורעניות

עוד יש לומר, כיון שכמפורסם על ידי מזמורי תהלים נמחלין עוונות האדם, ועיין בספר יסוד ושורש העבודה (שי"א פט"ו), וכתב בספר אריה שאג פרשת מצורע (דע"ד ע"ב): "דוד המלך ביקש שיהיו תהלים כמו נגעים ואהלות, היינו שעל ידי אמירת תהלים לאיש ישראל ששב בתשובה, יתכפרו על כל העבירות שבעולם", ועוד שם בספר אריה ישאג ח"ג (מאמרי יום הכיפורים דרנ"ה ע"א): "כשיאמר בכל יום הרבה תהלים, ויתפלל שימחלו לו, מוחלין לו אפילו על חילול ה', ועל זה ביקש דוד המלך ע"ה שאמירת תהלים תהיה כמו שלומדים נגעים ואהלות, שזה מכפר על הכל", ובספר שמן ראש ח"י (פרשת שמות ד"ד ע"א) כתב: "אמירת ספר תהלים מסוגלת לכפרת עוונות", והרבה האריכו בזה בספרים. [ונראה נא כי ראיתי בס"ד "תהלים", עולה בגימטריא "לכפר על כל" ודוק].

ולפי זה אחר דקיימא לן שכל שיש מחילת העוונות יש אריכות ימים, שהרי אין הערור ממית אלא החטא ממית (ברכות ל"ג א') וכמו שהארכתי בפתיחה לחיבורי הנכחי ע"ש. [ולקמיה הבאתי דברי הרב סדר היום ז"ל שכתב שרוב מזמורי ספר תהלים בנויים על עניני התשובה, ועיין עבודה זרה (ה' א') שדוד המלך ע"ה הקים עולה של תשובה ודוק].

מעם נוסף יש לומר, אחר שכל ענינו של דוד הוא שכינה כנודע וכמפורסם, ואביא רק לשון רבינו הגדול הגר"א ז"ל בביאורו לספר תיקוני זהר (תיקון כ"א דמ"ט רע"א): "שכינה דוד מלכא דסלקא ביה", ועיין באריכות בספר חסד לאברהם (מעין ד' נהר נ"ח), ונ"ל שנרמז הדבר במאמרם במסכת מגילה (י"ח רע"א) "כיון שבא דוד באה תפילה", לכך הקורא בספר תהלים אחוז בשכינה ודבוק בה, וכבר

וכמה פגעים רעים, מעליו ומעל בני ביתו ומעל משפחתו, ומעל כל בני דורו, ומגלגל עליו ועליהם כל מיני שפע ברכות וטובות והצלחות" ע"ש.

ולפי זה יזכר שהרגיל בספר תהלים שדוחה פורענויות מכל בני דורו, ומגלגל עליהם כל מיני שפע ברכה וטובה, הוא בגדר מזכה הרבים, וקיימא לן מזכה הרבים מאריך ימים ושנות חיים כמבואר בחיבורי הנכחי (ערך זיכוי הרבים) ודוק.

וראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו מועד לכל חי (סימן כ"ח אות כ"ג) אסף איש טהור כל העצות והסגולות לתקון קלקול הברית רח"ל ע"ש, ושם (אות כ"ג ס"ק כ"ה) כתב: "ללמוד בזוהר הקדוש ותקונים בעת שיוכל, ויותר בספר תהלים", ואחר שזמן זה מקצר חיי האדם ככתוב בחיבורי הנכחי (ערך השחתת זרע), בתיקון עון זה יאריך ימים ודוק.

ובאמת כבר האריכו רבני ז"ל במעלות הרבה לרגיל בספר תהלים, עיין לגאון חיד"א בראש ספרו יוסף תהילות על ספר תהלים, ולגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בראש ספרו הכתוב לחיים על ספר תהלים, ולגאון רבי יעקב רקח בראש ספרו מעטה תהילה על ספר תהלים ועוד.

ובני היקר רבי חזקיה הי"ו הראני דברי הגאון רבי אברהם פאלאג'י ז"ל בספרו ואברהם זקן (מערכת ת' אות א') שכתב: "תהלים, תמיהא לי על הרבנים דאספו מעלות הקורא בתהלים, איך לא הביאו היותר עיקר המפורש בספר הזהר הקדוש ח"א (ס"פ וישלח דקע"ה ע"ב), ולא הבאתי לשונו, דיותר יתלהב נפשו של הקורא מתוך ספר הזהר הקדוש אותיות מחכימות ומאירות".

ולתועלת המעיינים הע"י, אני יעקב הקטן אביא מדברות ספר הזהר שם: "דוד מלכא כל יומיו הוה משתדל בפולחנא דקב"ה, והוה קם בפלגות ליליא, ומשבח ומודה בשירין ותושבחן, בגין לאתתקנא דוכתיה במלכו דלעילא, דכד אתער רוח צפון בפלגות ליליא, הוה ידע דקב"ה בההיא שעתא יתער בגנתא דעדן לאשתעשע עם צדיקיא, ואיהו הוה קם בההיא שעתא ואתגבר בשירין ותושבחן, עד דסליק צפרא וכו', ובגין כך בעי בר נש לשבחא ליה לקב"ה תדיר, בגין דאיהו אתרעי בשירין ותושבחן, ומאן דידע לשבחא ליה לקב"ה כדקא יאות, קב"ה קביל צלותיה, ושזיב ליה, הדא הוא דכתיב אשגבהו כי ידע שמי וגו', ארך ימים אשביעיהו ואראהו בישועתי וכו', תא חזי באלין שירין ותושבחן דקאמר דוד, אית בהון רזין ומלין עלאין ברזי דחכמתא, בגין דכולהו ברוח קודשא אתאמרו, דהוה שרא רוח קודשא עליה דדוד והוה אמר שירתא, ובגין כך כלהו ברזי דחכמתא אתאמרו" ועוד עיין שם. ועיין בחיבורי הנכחי לעיל (ערך הודאה ושבחי המקום ב"ה) וצריך לכאן.

וחשבתי לנכון לקבוע כאן קצת מדברות גדולי הדורות נ"ע במעלות אמירת ספר תהלים, ואקוה שיהיו לרצון ויעשו פרי לטובה בס"ד.

א. תהלים הוא דבר נאות וסגולי לכל בעל תשובה ולכל מבקש רחמים לקרוא בספר תהלים, כי ימצא מבוקשו והאל יתברך יענה אותו בו, ורוב מזמוריו בנויים על עניני התשובה, וכן התפלל דוד המלך ע"ה וביקש רחמים על כל עוסק בספר הזה שלא ישוב ריקם, - סדר היום (סדר יום הכיפורים דף רט"ז).

והוא דבר חדש ומפליא שדוד המלך ע"ה התפלל וביקש רחמים על כל עוסק

ואחד תם כנודע, וכדכתב הגאון רבי אליהו מני זצ"ל בספרו זכרונות אליהו ח"א (או"ח מערכת ר' אות ב'), ולהאמור שבאמירת מזמורי תהלים "מכניע המשטינים", ויותר ד"קטיגור עצמו נעשה סניגור, יובן היטב מנהג ישראל קדושים ודוק. [ועיין למו"ז הגאון ז"ל בספר כף החיים (סימן תקפ"ג אות ל"ו) ודוק].

ג. כתב הגאון חיד"א ז"ל בספר עבודת הקודש חלק מורה באצבע (סימן ג' אות ק"ט): "כבר נודע סגולת ספר תהלים נורא מאד, ויזהר לקרות ממנו שיעור בכל יום, או לפחות בכל שבוע, באופן כי משנה, זה, תהלים, כ"ד, לא יסורו ממנו, וחזור אליהם כפי כחו, וסימנך זכות"ם יגן, ר"ת זהר, כ"ד, ותהלים, משניות, כי בלי ספק הלימוד בהם יגן בעולם הזה ובעולם הבא". [כ"ד רצונו לומר לימוד תנ"ך].

ושם במורה באצבע (סימן ח' אות רמ"ח): "אשר חנן לו אלהים עושר, חטאיו בצדקה יפרוק, וירבה בימים אלו [ימי התשובה] בצדקה ובלימוד זוהר, תקונין, משניות, ותהלים".

ד. כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו הכתוב לחיים (ד"ג ע"א): "השי"ת שוקל בפלס, דלפי שיעור הכוונה ואמירה נעימה של התהלים - כאותו השיעור כך יעשה לו סגולה, דגם השי"ת יענהו, לרב תרבה ולמעט תמעט, וטוב מעט בכוונה ספר אחד, מהרבות שלא בכוונה כל חמישה ספרים".

ה. בצוואת הגאון רבי יעקב מליסא ז"ל, בעל חות דעת ונתיבות המשפט, הנדפסת בספר אשר יצווה (דף תק"ד אות א') כתוב: "תלמוד כמה פעמים תהלים עם פירוש המילות, ושיהיה שגור בפיכם עם פירוש רש"י ז"ל, כדי שתבינו היטב בשעה שתאמרו לבקשה, ותזהרו לומר חמישה קפיטל בכל יום לא פחות, כי בזה

בספר הזה שלא ישוב ריקם, וכעת נעלם ממני מקור הדברים.

ב. תהלים. ידוע כי אין לך דבר מכניע הקליפות והמשטינים כמו מזמורי תהלים ולכן נקראים זמירות לשון זימור שמזמרים עריצים - כן כתב שארי ראש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן איש חי דרושים על התורה (ר"פ כי תצא דף רכ"ז).

והראני בני רבי חזקיה הי"ו דברי הגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו יפה תלמוד ברכות (כ"ט ב') שכתב: "על כל צרה שלא תבוא לציבור וליחיד, נוהגים ללמוד בספר תהלים, שבו תלי תלים תפילות תחינות ובקשות לכל מין צורך בקשה ושאלה שיעטרך האדם לשאול מהשי"ת אל עליון עלי הגיון, וזה מאבא מרי [הגאון רבי חיים פאלאג'י] שמיע לי, ואבא מרי מרב רבינו הגדול, מרן זקני [רבי רפאל יוסף חזן] בעל חקרי לב זצוק"ל, שכשהיה גוזר איזה תענית או תפילה - לא רצה שילמדו כי אם ספר תהלים, דמלבד דאלים זכותיה דאדונינו מגן דוד זיע"א, ורבו יתירה כי הוא יורה בנועם שיח אמרותיו וזמירותיו לכל אדם לרצווי למאריה" ודוק היטב.

ובספר רעדה יאחזון (פרק א' דף ל"א) נדפס מכתב מהגאון הגדול רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, שכה כתב להוריו: "ימי הדין ממשמשים ובאים, ופחד גדול נפל עלי, וכו' וכו', וקבלו עליכם בלי נדר, לומר מידי יום ביומו מספר מזמורי תהלים, כי בזכות אמירת תהלים - קטיגור נעש סניגור", ודוק היטב.

ועם הדברים האמורים כאן, תבין מנהג ישראל קדושים, שבראש השנה הן ביום ראשון והן ביום שני, קורין ספר תהלים, וכך פשט המנהג ברוב ככל קהלות בית ישראל אחד חכם

שלא תבוא ולהציל מכל צרה", ועוד שם (ערך תהלים) כתב: "ויש קבלה מאנשי שם הקדושים שמי שיש לו איזה דוחק השעה או צער או שהוא מהלך בדרך או עובר בים או בנהרות יקרא כל התהלים בכל יום בלי הפסק בכוונה והכנעה ויראה נפלאות וזה בדוק ומנוסה".

ושם בפלא יועץ (ערך ספינה): "ומה טוב ללמוד בכל יום ספר תהלים בכוונה והכנעה כי סגולתם נפלאה". ועוד לו שם (ערך תהלים): "לא יגרע מצדיק ללמוד כל ספר התהלים בכל שבוע מדי שבת בשבתו, ואף שכתבו הפוסקים שמי שיכול ללמוד הלכות ופפוליים ועוסק בתהלים, חשוב ביטול תורה לגבי ידידה, מכל מקום ללמוד אותם פעם אחת בשבוע לא נאמר זה, ועת לכל חפץ, ומה גם אם קורים אותם ברכים שיתעלו המה יעלו לרצון יותר מעוסק בנגעים ואהלות ביחיד" ודוק היטב.

ב.

מדרש תהלים הנדפס מכתב יד (פ"א ס"ח): "עליהם הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך (תהלים י"ט ט"ו), שיעשו לדורות, ויוחקו לדורות, ואל יהו קורין בהם כקורין בספרי מירס, אלא יהיו קורין בהם והגיון בהם, ונוטלין עליהן שכר כנגעים ואהלות", והובא בילקוט שמעוני תהלים שם, ועיין בספר נפש החיים (ש"ד פ"ב), ושו"ת ציץ אליעזר חי"ח (סימן ס"ג), והגאון שליט"א בספרו משמר הלוי על מסכת ברכות (סימן פ"ג דשכ"ו ע"א) ציין בזה לדברי התוספות ביבמות (ע"ט א') "ויש לומר דשמא ביקש ולא נענה", ונתבאר במקומו בס"ד.

וכתב הגאון חיד"א ז"ל בספר ראש דוד (פרשת חקת): "חל עלינו חובת ביאור, להבין

מליהב הלב לעבודתו ית"ש, וכבר ביקש דוד המלך ע"ה שיהיה נחשב לו [הקריאה בתהלים] כעוסק בנגעים ואהלות, ובה אין חשש שלא לשמה".

ו. כתב שארי הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהודיע על גיטין (נ"ז ב'): "מלמד שהראהו הקב"ה לדוד חרבן בית ראשון וחרבן בית שני. נ"ל בס"ד שלכן דוד המלך ע"ה חיבר ספר תהלים, שהוא שירה בפה, כדי להגין עלינו בגלות בבל וגלות אדום, ששניהם [בבל אדום] מספר פה, ולכן כתיב בישעיה (ט' י"א) ויאכלו את ישראל בכל פה, מספר בבל אדום, ועסק התורה שהוא בפה, כמו שנאמר במשלי (ד' כ"ב) כי חיים הם למוצאיהם, ודרשו חז"ל למוצאיהם בפה, יגן על ישראל בגלות בבל ואדום, שהם מספר פה" ודוק היטב.

ז. כתב בספר פלא יועץ (ערך זהר): "ונהי שבלמוד המשניות ותנ"ך יש דעות שצריך להבין לפחות מהו הענין שלומד, אבל בלימוד תהלים, וזהר הקדוש, אפילו באין מבין כלל, חשוב ומקובל ומרוצה לפני ה'", ועוד עיין שם (ערך קריאה, וערך ראש השנה, וערך רינה) עיין שם.

ושם בפלא יועץ (ערך נפלאות) כתב: "הזוכר נפלאותיו יתברך, בעבור זה ניצול מצרה, ואמרו רז"ל במדרש תהלים (ר"פ ע') לא גאל הקב"ה את ישראל ולא עשה עמהם נסים אלא בשביל שהיו מזכירין נפלאותיו, אמר דוד אם כן אני מזכיר ותצילני ע"כ, הביאו בספר דבש לפי (מערכת נ' אות ה'), הנה כי כן מה טוב ומה נעים לקרא ספר תהלים, כאשר יתן את רוחו אליהן לידע מה שהוא אומר".

ושם בפלא יועץ (ערך צרה) כתב: "כתוב בספרים שקריאת ספר תהלים בכוונה והכנעה, ומה גם בעשרה, מסוגל מאד לכל צרה

נגעים ואהלות, מכפרים לו כאלו באו עליו נגעים, וכאילו מת ממש, והוי ליה יסורין ממרקין ומיתה מכפרת ע"ש.

ומעתה נכון מאד שבקש דוד שהעוסק בתהלים יהא נחשב כאילו עוסק בנגעים ואהלות כמאמרם במדרש תהלים (פרק א') דהיינו שהשירות התשבחות והתפילות שבספר תהלים, יכפרו על העוסק בו כאילו באו עליו יסורין ונגעים והן ממרקין עוונותיו ואחרי מירוק עוונות יהי נחשב כאלו עסק בטומאת אהלים, שיהיה נחשב לו כמיתה שמכפרת ומוחקת העון לגמרי, כי היסורין הם לפני המיתה, כמו שאמרו יסורין ממרקין ומיתה מכפרת, והיינו שהקדים דוד ואמר נגעים לאהלות, ולא כפי סדר המשנה שאהלות קודם נגעים ע"כ.

ג.

בבא 99 מציעא (נ"ט א'): "דרש רבא מאי דכתיב ובצלעי שמחו ונאספו קרעו ולא דמו, אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים בשרי לא היה דמי שותת לארץ, ולא עוד אלא אפילו בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות, אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה. ואני אומר להם מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא, אבל המלכין את פני חבירו ברכים אין לו חלק לעולם הבא".

ובבר עמדו המפרשים מאי האי דאמר דוד: "ולא עוד אלא אפילו בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות, אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה. מאי אפילו נגעים ואהלות. ועיין תוספות שם, ומהרש"א ובן יהוידע שם, ובספר פרשת דרכים (דרוש י"ב), וראש דוד (ס"פ תוריע) ועוד.

תפילה לדוד המלך ע"ה, שיהיו נוטלין על תהלים שזכר כנגעים ואהלות, דנגעים ואהלות מאי בעו הכא.

ולפי פשוטו אפשר דנקט נגעים ואהלות שהם הלכות עמוקות וצריך בהם דעת מחודד, כמו שפירש רש"י בחגיגה (י"ד א' ד"ה כלך), ובסנהדרין (ס"ז ב' ד"ה מדברותיך), והכי אמרינן בפסחים (נ' א') דנגעים ואהלות יקרים הם בעולם הזה, עיין שם, ואמרינן בברכות (ו' ב') אגרא דשמעתא סברא, הנה כי כן זה שהתפלל דוד המלך ע"ה, שהקורין תהלותיו יעלה עליהם כאילו עוסקים בהלכות עמוקות שצריכים סברא גדולה ושכרן מרובה, וכך יהיה לקורין בשיריו, יהיו נוטלין שזכר כנגעים ואהלות, ששכרן רב מאד.

ועוד אפשר לומר דעסק נגעים ואהלות הוא חשוב מאד, דמלבד שזכר הלימוד, הוא קרוב למעשה, דנזהר להיות טהור, ועינו ראה כמה הקפידה תורה בטהרות, שבדבר קל נטמא, וגם נזהר מלשון הרע, בהיותו עוסק ושונה בנגעים שבאים על לשון הרע, וכמעט הוא תלמוד ומעשה, ויש דמיון קצת בקריאת התהלים, דגם מהם ניכר דביקות שצריך האדם לידבק בקונו ובתורתו ומצותיו, וילמד מהם גם כן ההכנעה והרחקת לשון הרע, זאת היתה לו לדוד המלך ע"ה להתפלל שיטלו שזכר כנגעים ואהלות".

ובספר דביר אהרן (פרשת תזריע דף קמ"ט) הביא דברי הגאון בעל שכות יעקב ז"ל שבספרו עיון יעקב על עין יעקב חגיגה (י"ד א') כתב דבמסכת מנחות (ק"א א') דרשו זאת תורת העולה, כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה, וכמו כן יש לומר בנגעים שכתוב זאת תהיה תורת המצורע, וכן כתוב זאת התורה אדם כי ימות באהל, שאם עוסק בתורת

מ"א), ובספרו יוסף תהלות (בראש הספר אות ד'), ובספר פלא יועץ (ערך תהלים) ע"ש, ונרמז במאמרם "דעת" זה סדר טהרות (שבת ל"א א'), הם אומרים הבא על אשת איש מיתתו במה, והרי הם עצמם יודעים שעסק התורה בסדר טהרות מכפר במיוחד על עריות ואם כן מה שואלים אותי ומקנטרים אותי ודוק.

והשי"ת עזרני ומצאתי גירסה נפלאה בתלמוד הביאה רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בחידושו לכתובות (ט' ב'): "הא דאמרין בפרק הזהב בשעה שאני עוסק בנגעים ואהלות הם אומרים דוד הבא על אשת איש מיתתו במה" וכו', וכך הובא בשיטה מקובצת שם, וכן ראיתי שהעתיק בספר דרשות רבינו חיים אור זרוע (פרשת בראשית דף קכ"ב) ע"ש. ובספר היקר דקדוקי סופרים בבא מציעא שם (אות ה') הביא כן מגירסת תלמוד כתב יד, ולא הזכיר דברי הרמב"ן הנ"ל, וגם לא ידעתי מדוע כל האחרונים שטרחו טובא בהסבר דברי התלמוד הנ"ל לא הזכירו גירסת הרמב"ן הנ"ל וצ"ע.

ולפי גירסה זו מפורש בתלמוד **שדוד המלך ע"ה הוא הוא שעסק בסדר טהרות** נגעים ואהלות, ובזה יאירו דברינו היטב שדוד המלך עצמו היה עוסק בנגעים ואהלות ובודאי מהטעם שהבאתי שהעסק בסדר טהרות נגעים ואהלות הוא כפרה לעון עריות כנ"ל, ולכן היה דוד מתמרמר ואומר ולא עוד אפילו בשעה שאני עוסק בנגעים ואהלות שהם במיוחד מכפרים על עון עריות הם שואלים אותי הבא על אשת איש וכו', והוא נפלא בס"ד.

ובזה יש לפרש מאמרם ז"ל במדרש תהלים (פרק א') שביקש דוד שאמירת **תהלים** יחשב כעוסק בנגעים ואהלות, ודוק היטב.

ומסיפים אנחנו בזה דברים בס"ד, כי ידוע שהתואר של דוד המלך הוא רבן

ואמרתי בדרך אפשר עם מה שמקובל בדינו שעסק התורה עם תשובה - כפרה לכל עון ופשע, ואפילו לחטאים העצומים שאין להם כפרה בקרבנות עסק התורה יועיל, וכמו שהאריך למאוד מדברות רז"ל בספר הקדוש נפש החיים (שער ד' פרק ל"א) עיין שם באריכות, ודודי זקני ראש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל בספרו בן איש חי ש"ב (פרשת תצוה בדרשה קודם ההלכות) כתב בזה דברים יקרים ונפלאים: "כיוצא בדבר הזה אתה מוצא ממש בקדושת התורה ובקדושת השבת, כי באמת שמים אלו נותנים קדושה עצמית לישראל יותר מכל שאר המצוות, והיינו תורה לעוסקים בה, ושבת לשומרים אותה וכו', ושתיהם נותנים קדושה עצמית לישראל וכו', ולכן כמו המזבח כל הנוגע בו יקדש להכשירו שלא ירד, כן התורה אפילו רשע שעבר כל העבירות אם מתחרט ועוסק בתורה יכופר לו ויתקדש בקדושתם של ישראל, דאין לך עון שלא יתוקן בתורה. וכן הוא בקדושת השבת אפילו עבד עבודה זרה כדור אנוש אם שומר שבת מוחלין לו ויתקדש" עכל"ק, ועיין שם כל דבריו היקרים בזה זיע"א, ואפילו לעון הנורא חילול ה' רח"ל שרק מיתה מכפרת עסק התורה מכפר כדכתב החסיד רבינו יונה ז"ל בשערי תשובה (ש"ד אות ט"ז) ועיין בנפש החיים שם. ועיין בחיבורי שובי השולמית ח"ד (סימן ה') וצרף לכאן.

והיינו דאמר דוד שונאי שופכים את דמי ומלבינים פני, שהרי יודעים הם שאני חזרתי בתשובה ואני עוסק בתורה יומם ולילה וכל היום היא שיחתי, ואם כן בודאי בזה נמחל עוני, ולא זו אלא בשעה שהם עוסקים במשניות נגעים ואהלות דסדר טהרות, שהוא מסוגל במיוחד לכפרת עון עריות כדכתב החיד"א ז"ל בספר עבודת הקודש (יוסף בסדר סימן ג') ובמורה באצבע (סימן ב' סוף אות

ולתשלום הדברים אקבע דבר נכון מדברות קדשו של הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ל בספר דברי סופרים קונטרס ליקוטי מאמרים (דרשה לסיום הש"ס): "וסיים בסדר "טהרות" כי הטומאה היא הגרוע מהכל, שישנו בנגיעה בעלמא, ואפילו באויר, בכלי חרס ואוהל, כמו שאמרו (סוכה נ"ב א') **דוד קראו טמא**, וידוע שהיא מדריגה אחרונה שבטובה והשיג מדריגה אחרונה שברע, וכמו שמוכא בספר יצירה (פרק ב') אין ברעה למטה **מנע**, ודוד הוא הגבר הקים עולה של תשובה להיות רע שבעולם שיוכל להתקרב, וההיפך **טהרות**, הוא המדריגה היותר גדולה בתואר דעת שפירש רש"י (שמות ל"א ג') רוח הקודש, כדרך שאמרו ז"ל על רבי עקיבא כלך אצל נגעים ואהליות ששם צריך חכמה גדולה, ורבי עקיבא הוא מעלת החכמה שאין למעלה ממנו בכח אנושי" עכ"ל, עיין, העמק, והרחב.

של כל בעלי רוח הקודש וככתוב בראש ספר שער רוח הקודש (ד"ב ע"ב), ומלכות פה תורה שבעל פה קרינן לה, דא דוד, ומלכות רוח הקודש כמאמרם ותלבש אסתר מלכות - רוח הקודש (מגילה ט"ו א'), ודעת זה רוח הקודש (רש"י שמות ל"א ג'), ואם כן יש לומר שזה טעמו של דוד שהיה עוסק בטהרות נגעים ואהליות שהוא בבחינת דעת והיא בחינתו, והיינו בקשת דוד לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי (תהלים נ"א י"ג), ורוח נכון הוא בחינת רוח הקודש עיין בספר הזהר הקדוש ח"א (דקצ"ב ע"ב) ובספר השל"ה הקדוש (פרשת נשא), והשוה עם דברי הרמב"ם ז"ל הידועים בהלכות מקואות (ס"פ י"א): "המכוין לבו **לטהר** נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו **במי הדעת טהור**" ודוק היטב.

חידושי סוגיות

(ראש השנה ג' ב', ד' א')

א. בענין מצות מחיית עמלק

[זכות יצחק ח"א סי' כח]

והרד"ק ז"ל (שם) פירש: "ועתה שמע, כלומר כיון שנמשחת למלך על ישראל, צריך שתעשה מה שמצוה עליך לעשות והוא מלחמת עמלק", ועיין היטב לרמב"ם ז"ל בספר המצוות (עשה קפ"ט).

והראני ידידי היקר הרה"ג רבי שלמה רוזנר שליט"א (מח"ס עלי באר וש"ס) בספר אהבת יהונתן (על ההפטרות) מהגאון הגדול רבינו יהונתן אייבשיץ זצ"ל (הפטרה לפרשת זכור דל"א ע"ג ד"ה כה) שגם כן עמד בדקדוק לשון זה של **ועתה** וכה פירש, "מבואר **דעתה** הוא זמן הפקידה ולא יכולים לאחר, והענין דמדת הדין בחק השי"ת פוקד עון אבות על בנים על שלישים ועל רבעים, והיינו ארבע דורות, והדור בכללו הוא מאה שנים, וידוע דבסוף ארבעים שנה לצאת בני ישראל ממצרים בא עמלק להלחם עם ישראל, וארבעים שנה היו ממלכות שאול עד בנין בית הבחירה, וכתוב ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים, צא מהם שמונים שנה, ארבעים שנה שהיו בני ישראל במדבר, וארבעים שנה מן מלכות שאול עד בנין בית המקדש, נשאר ארבע מאות שנה ממלחמת עמלק הנ"ל שהיתה לסוף ארבעים שנה לצאת בני ישראל ממצרים עד מלכות שאול, והם ארבע דורות, כנ"ל. וזהו עד רבעים, וזו היא סוף פקידה שלא היה זמן להמתין אפילו שעה אחת, ואתי שפיר" עכל"ק.

ראש השנה (ג' סע"ב): "כי נח נפשיה דאהרן אכתי הוה סיחון קיים דכתיב וישמע הכנעני מלך ערד מה שמועה שמע, שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וכסבור נתנה רשות להלחם בישראל, והיינו דכתיב ויראו כל העדה כי גוע אהרן ואמר רבי אבהו אל תקראי ויראו (לשון ראייה) אלא וייראו (נתגלו רש"י) וכו', תנא הוא סיחון הוא ערד הוא כנען".

והנה בספר שמואל א' (ט"ו א') כתוב: "ויאמר שמואל אל שאול אותי שלח ה' למשחך למלך על עמו על ישראל, ועתה שמע לקול דברי ה', כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל, עתה לך והכיתה את עמלק" וגו'. וצריך לדעת מהו שמדגיש שמואל הנביא ע"ה ואומר **עתה** שמע לקול דברי ה', ושוב חוזר ומדגיש **עתה** לך והכיתה את עמלק, דמאי טעמא מדגיש שמואל הנביא ע"ה ענין **עתה**.

ורש"י ז"ל (שם) בפירושו שם כתב: "**עתה** שמע לקול דברי ה', פעם אחת נסכלת, עתה הזהר בעצמך", וכוונתו להא דאמרו שם (פרק י"ג) שאמר לו שמואל לשאול שלא יקריב הקרבן עד בואו והוא לא המתין לו יעויין במקרא. (ודוק היטב בלשון המקרא שם: "ויאמר שמואל אל שאול נסכלת לא שמרת את מצות ה' אלוקיך אשר צוה וכו' **עתה** הכין ה' את ממלכתך אל ישראל עד עולם, ו**עתה** ממלכתך לא תקום" ודוק ובחון והבן).

וזה מה שאמרו כאן ועתה שמע עתה לך והכית את עמלק, כלומר אחר שנתקיים התנאי דלעיל שיניח ה' אלוֹקִיךָ לך מכל אויבֶיךָ **מסביב**, וכמפורש כאן בספר שמואל: "וילחם **סביב** בכל אויביו ובכל אשר יפנה ירשיע" אם כן **עתה** מצווה הוא לאבד ולהשמיד את עמלק, וזהו כוונת הנביא שמואל ע"ה **עתה** ודוק היטב.

ודע דקשה לי דשם בשמואל (בס"פ י"ד) כתוב: "ויעש חיל ויך את עמלק, ויצל את ישראל מיד שושהו" ומפורש דכבר אז שאול המלך ע"ה נלחם עם עמלק, ואם כן מה מזהירו **אחר כך** שמואל ע"ה לך והכית את עמלק וגו', ואולי הכוונה ששם נכתב על שם העתיד, כלומר דאז עדיין לא נלחם עם עמלק, אלא הנביא כותב שם מה שקרה בעתיד עם עמלק ודוק.

ואנב אכתוב כאן שאף שבספר שמואל (פרק ט"ו) לא מבואר כמה עמלקים הרג שאול המלך ע"ה אלא רק אמרו (פסוק ז'): "ויך שאול את עמלק מחוילה בואך שור אשר על פני מצרים", מכל מקום בתורה שבעל פה מצאתי הדבר מבואר: "מאה אלפים פרשים ביום אחד הרג, ולא חמל על איש ואשה עולל ויונק" כמפורש במדרש אסתר רבה (פ"ז סימן י"ח) ע"ש.

והנה עד כאן זכיתי ונדפס בקובץ התורני היקר "מקבציאל" (שנת תשמ"ה גלין ב'), ומשם צולם בחיבורי כרם יעקב (סימן ט' אות ו') ע"ש, וחייב אני לומר שספר אהבת יהונתן אין לי, ולא ראיתיו אלא רגעים ספורים ממש, ועכשיו שאלתיו פעם נוספת וראיתי שנשמטו מההעתקה שלוש תיבות וכך כתוב שם: "וידוע דבסוף ארבעים שנה לצאת בני ישראל ממצרים בא עמלק להלחם עם ישראל **וכסות לשון**

ואחר נטילת הרשות, אני עני אומר שלא זכיתי להבין דברות קדשו, והמעין יראה שיש לעמוד על דבריו מכמה אנפי, מכל מקום אנקוט רק העיקר, והוא דמה שכתב הג"ר יהונתן ז"ל **פעמים** שעמלק ימ"ש בא **לסוף** ארבעים שנה, הוא פלא רב, שהרי עמלק בא **בשנה הראשונה** לצאתם מארץ מצרים, וכמפורש במקראות שבחנייתם ברפידים בא עמלק (שמות י"ז ח') ובנסיעתם מרפידים למדבר סיני קבלו את התורה (שם פרק י"ט) ואם כן מבואר שהיה זה בשנה ראשונה לצאת ממצרים, וכן מפורש בסדר עולם (פרק ה') ועיין גם במכילתא (ר"פ יתרו).

ואין לי שום ישוב לדברי קדשו של הגאון רבינו יהונתן ז"ל אלא רק לומר ששמע השומע וטעה בשמועתו, שהרי ספר אהבת יהונתן לא כתבו רבינו יהונתן עצמו אלא תלמידו אשר שמע מפיו כתבו, ומו שכתב הגאון חיד"א ז"ל בשם הגדולים (חלק הספרים מערכת א' אות ל"ב) ע"ש.

ואני לכשעצמי נ"ל בס"ד לבאר הא דהדגיש שמואל **עתה** שמע **עתה** לך וכו', דהנה שם בסמוך בסוף פרקא דלעיל מינה (ס"פ י"ד) כתיב: "ושאול לכד המלוכה על ישראל, וילחם סביב בכל אויביו במואב ובבני עמון ובאדום ובמלכי צובא ובפלשתים ובכל אשר יפנה ירשיע" ע"ש. ובתורה הקדושה מבואר בדין מצות מחיית עמלק: "והיה בהניח ה' אלוֹקִיךָ לך מכל אויבֶיךָ מסביב בארץ אשר ה' אלוֹקִיךָ נותן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק" וגו' (דברים כ"ה י"ט), וכתב הראב"ע ז"ל (דברים שם): "והיה בהניח ה' אלוֹקִיךָ, כי זאת המצוה תלויה אחר שירשו את הארץ ממלחמה מכל סביבותיה, כי כל זמן שיתעסקו עם מלחמות הקרובים אליהם אינם חייבים להלחם בעמלק",

נדרס ספר בעי חיי על ביאור רבינו בחיי מהגאון רבי יעקב שור ז"ל וראיתי שם (דף ע"א) שציין דמהרש"א חגיגה (י"ד א') כתב שדור היינו עשרים שנה עש"ב, ולא זכר דברי רש"י שהבאתי, ובזה נסתר יסוד דברי הגאון רבי יהונתן זצ"ל ובעל כרחין צריכים אנו לתירוץ שתירצתי לעיל ודוק.

ודע כי ראיתי בספר אור החיים הקדוש דברים (כ"ד י"ז) שכתב: "אשר קרך בדרך יתבאר על פי דבריהם ז"ל שאמרו שהענן היה מכסה על ישראל ולא היה מקומם ידוע לעולם אלא כשמת אהרן נסתלקו ענני הכבוד ובא הכנעני וילחם עם ישראל, ואם כן תקשה מנין ידע עמלק מקום חניית ישראל לבא אצלם להלחם עמם, לזה אמר אשר קרך פירוש יקר מקרהו וידע מחניהם", ולכאורה יש להעיר שהרי רבותינו ז"ל בתנחומא דלעיל אמרו שהכנעני הוא עמלק כנ"ל ואכן כשמת אהרן נתגלה מקום ישראל ובא להלחם עמם ומאי קושיא מנין ידע והרי כבר נסתלקו העננים ולכן ידע. ולרבינו אור החיים ז"ל צריך לומר דכנעני לחוד ועמלק לחוד, ופירש לפי שיטת התלמוד דראש השנה דהכנעני הוא סיחון ולא עמלק, ועיין.

עוד כתב באור החיים שם: "ואומרו ויזנב בך כל הנחשלים, פירוש לא שהענן הניחו [לעמלק] להכנס לפנים מחנה ישראל, אלא אותן שהיה הענן פולטן והוא אומרו ויזנב בך הנחשלים אחריו", ויש להעיר דרבותינו אמרו: "ויבא עמלק שהיה עמלק נכנס תחת כנפי הענן וגונב נפשות מישראל והורגם" כדאייתא במכילתא (פרשת בשלח ויבא עמלק פרשה א'), שוב מצאתי במדרש פסיקתא רבתי (פרק י"ב) שאמרו: "מה עשה עמלק הרשע סופר יחוס שמותם של ישראל ממצרים והיה עומד לחוץ

שינה וכו', הרי לנו מפורש שרבינו יהונתן זצ"ל מיירי על ביאת עמלק **השניה**, דהיינו מה שאמור בספר במדבר (ר"פ כ"א): "וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב", ומבואר במדרש תנחומא (שם סימן י"ח) דהוא עמלק, וכן כתב רש"י ז"ל בפירוש התורה שם, ועיין תוספות ראש השנה (ד' רע"א): "וישמע הכנעני מלך ערד, במדרש (שם) אמרו דהוא עמלק כמו שייסד הפייט בפזמון של פרשת זכור כסות ולשון שינה היות כמלך ערד" ע"ש, הרי לנו דקאי על עמלק כשבא בפעם השניה וזה אכן היה בשנת הארבעים שנה לצאתם ממצרים, ובזה עלו יפה דברי רבינו יהונתן זצ"ל. [ויש להעיר שבפירוש התורה לרש"י כתוב שעמלק שינה רק לשונו ולא כתוב ששינה מלבושו ואדרבה נשארו לבושים במלבושיהם ע"ש וצ"ע].

איברא דאכתי יש לעמוד על פירוש רבינו יהונתן זצ"ל, שפשט דברי הנביא שם מיירי על מלחמת עמלק הראשונה כמו שיראה הרואה, ובפרט שדוחק לומר דשביק הנביא שמואל ע"ה רבברי ושקיל זוטרי, שעל מעשה עמלק הראשון שקרר האמבטי הרותחת לא צוה לזכור ולפקוד, ועל מלחמתו השניה של עמלק בישראל מזכיר, וגם עצם היסוד שהניח רבינו יהונתן זצ"ל שדור היינו מאה שנה הגם שכן כתב הרע"ב עדיות (פ"ב מ"ט), מכל מקום הרבה יש לעיין בהא ובפרט שמבואר בדברי רש"י ז"ל בראשית (ט"ז ט"ז) ותהלים (ס"א ז') ששנות דור היינו **שבעים שנה** ולא מאה שנה, וכן כתב באור החיים הקדוש שמות (כ' ה'), ובביאור רבינו בחיי ז"ל על התורה ויקרא (כ"ה ה') כתב שדור היינו חמישים שנה, ומדברי בעל הרוקח בפירושו לתורה ויקרא (ריש דף ר') מתבאר דדור היינו כתשעים שנה ע"ש, ועכשיו

הכח להרגן, וזהו גם כן הרמז שדרשו אשר קרך בדרך קירך טימאך כאומרם במדרש תנחומא (שם) ובפסיקתא (פרשה י"ב סימן י"ג) כדרך שנאמר אשר לו יהיה טהור מקרה לילה".

והגם שדברי פי חכם חן ושפתי כהן ישמרו דעת זיע"א, מכל מקום יש לי להבין, חדא דלא אמרו בפרקי רבי אליעזר שם שעל **טומאת קרי** היה הענן פולטן אלא סתם אמרו שכל מי שהיה צריך טבילה ואולי על הנטמא במת וכיוצא אבל הרואה קרי אכן היה נשאר במחנה ולא היה הענן פולטן, שהרי בעל קרי מותר במחנה ישראל, ועיינתי בביאור הגאון רד"ל ז"ל לפרקי רבי אליעזר (שם אות י"ד) וראיתי שהאריך בזה ע"ש. ותו וזה העיקר שהרי **שם בפרקי רבי אליעזר** (ס"פ מ"א) איתא: "רבי פינחס אומר כל אותו הדור ששמעו קולו של הקדוש ברוך הוא בהר סיני זכו להיות כמלאכי השרת **לא ראו טיפת קרי מימיהם** ולא משל בהם כינים ובמותם לא שלטה בהם רימה" וכו', הרי מפורש שכל אותו הדור לא ראו קרי וצ"ע.

ואין לומר דדוקא מי ששמע קולו של הקב"ה הוא אשר זכה להיות כמלאכי השרת, אבל הרי היו רבים שנולדו באותם ארבעים שנה במדבר ובהם אכן עמלק הכניס הרהורי תאוה וראו קרי, דליתא דהרי עמלק בא בשנה הראשונה לצאתם ממצרים וכנ"ל, ולא דור הנולדים אחר כך טמא. ושמא יש לתרץ דההיא היא רק סברת רבי פינחס אבל בעל פרקי רבי אליעזר עצמו חולק ועיין בחיבורי ברית יעקב (סימן א' אות ג'), ודוחק.

מענני הכבוד וקרא לכל אחד בשמו ואמר לו צא שאני מבקש לעשות עמך סחורה ומיד יוצא והוא הורגו", ובספרי (ס"פ כי תצא) אמרו: "ויזנב בך כל הנחשלים מלמד שלא היה הורג אלא בני אדם שהונמכו מדרכי המקום ונחשלו מתחת כנפי המקום", ונראה שביאור "נחשלו תחת כנפי המקום" שהיה הענן פולטן, וכן כתב רש"י על התורה (כי תצא שם): "כל הנחשלים אחריו חסרי כח מחמת חטאם שהיה הענן פולטן", וזה כדברי רבינו אור החיים ז"ל, ועיין בה.

ובהיותי בזה ראיתי לגאון הצדיק שר התורה רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספרו פרי צדיק ח"ב (מאמרי פרשת זכור סימן ז' דפ"ט ע"ב) שכתב: "יש להבין מה שאמרו במכילתא שהיה עמלק גונב נפשות מתחת כנפי השכינה והורגן, ממה נפשך אם היה לו כוח להכנס שם היה יכול להרגן, ואם לאו היאך היה הורגם. גם דקדוק לשונו שהיה גונב **נפשות** ולא הגופים דהיה לו לומר גונב אנשים מישראל. ויובן על פי מה שאמרו בפרקי רבי אליעזר (פרק מ"ד) שכל מי שהיה צריך טבילה היה הענן מפליטו חוץ למחנה ישראל שהיה קדוש וכו', וזהו הענין שהיה עמלק גונב נפשות דייקא על ידי עצה זו כי באמת לו היה לו שום עצה להכנס תחת הענן רק על ידי שהכניס במחשבתם הרהורי תאוה על ידי זה היה גונב נפשות להיות נטמאים במקרה לילה, וזהו שאמר גונב **נפשות** דייקא, על דרך שדרשו בחולין (ל"ז ב') נפשי לא מטומאה שלא הרהרתי ביום לבא לידי טומאה בלילה, וממילא היה ענן פולטם, ועל ידי זה היה לו

ב. בענין אמר נביא לישראל

[זכות יצחק ח"א סי' כט]

ברכות (ד' א' וי"ט א'), ויומא (ס"ט ב'), ותענית (ד' א' וה' א'), וסוטה (מ"ז ב'), וסנהדרין (צ"ד א') ועוד הרבה.

גם מה שכתב שהמקרא בתהלים ותהלים דוד ברוח הקודש אמר ולא בנבואה, הנה אמת הוא שאם היה התלמוד אומר אמר נביא בנבואה לישראל, אזי היה מקום לתמיהתו והיינו צריכים לעיין, אבל התלמוד רק אומר "אמר נביא לישראל", ולא אמר תלמודא שדוד אמר זאת בנבואה, ולעולם אימא לך אכן דוד הנביא אמר זאת אבל ברוח הקודש אמר זאת, ומאי קושיא.

ומה שהוסיף שבפרט בני קרח אמרוהו, אינה טענה כלל, כי כל המזמורים שאמרו כל אותם עשרה אנשים שחיברו תהלים, עיין פירוש רש"י ריש תהלים, תמיד נקראים על שם דוד בכל מקום, ועיין לגאון מלבי"ם ז"ל בביאורו ראש תהלים, והאריכות בזה למותר.

ובפרט איני מבין דבריו שכתב שבני קרח לא היו נביאים וציין לרש"י מגילה, ותמוה מאד חדא דבמדרש סדר עולם (פרק כ') מפורש להדיא דבני קרח נביאים הם ונזכרו בכלל המ"ח נביאים, וכן כתב רבינו חננאל ז"ל במגילה (שם) ועיין בהגהות הגר"א ז"ל למגילה (שם), ואף לשיטת רש"י ז"ל במגילה שם דלא כלל לבני קרח במ"ח נביאים, אכתי אין דברי מהר"צ חיות ז"ל מובנים, דלעולם יש לומר בני קרח נביאים היו ואף שלא נמנו בההיא רשימה דמ"ח נביאים אינה תברא כלל, משום שהרשימה ההיא היא רשימת נביאים שנתבאו לשעתן ולעתיד והיה צורך בנבואתם וכדאיתא בתלמוד התם: "הרבה נביאים עמדו להם

ראש השנה (ד' א'): "אלא מעתה דכתיב נצבה שגל לימיןך בכתם אופיר ואי שגל כלבתא מאי קא מבשר להו נביא לישראל, הכי קאמר בשכר שחביבה תורה לישראל כשגל לאומות העולם זכיתם לכתם אופיר".

וראיתי לגאון מהר"צ חיות ז"ל בהגהותיו שם שכה כתב: "מאי קא מבשר להם נביא לישראל, נ"ב צריך עיון גדול איך נופל לשון מבשר נביא לישראל על מקרא זה אשר הוא בתהלים והוא בכתובים שנאמר רק ברוח הקודש ולא בנבואה, ובפרט שמקרא זה נתייחס לבני קרח והם לא היו נביאים עיין רש"י מגילה (י"ד א'), ובשום מקום לא מצינו שחכמים ז"ל יקראו מקרא בכתובים בלשון אמר נביא וצע"ג" עכ"ל.

והנה עם ששנה עליו לעכב שפתח וסיים שהדברים "צריכים עיון גדול", בעניותי לא קשיא מידי ואיני מבין כל דבריו. תחילה וראש מה שסיים ואמר שבשום מקום לא מצינו שחז"ל יכנו מקרא בכתובים בלשון אמר נביא, במחכ"ת כמדומה שלא זכר שר לרגע קט תלמוד ערוך בברכות (י"ג א'): "מתיב רבי יוסי אתה ה' אלהים אשר בחרת באברם (נחמיה ט'), אמר ליה התם נביא הוא דקא מסדר שבחיה מאי דהוה מעיקרא", ועוד כיוצא בזה ביומא (ל"ז א'): "תנניה בן אחי רבי יהושע אומר זכר צדיק לברכה (משלי י') אמר להם נביא לישראל בשעה שאני מזכיר צדיק עולמים אתם תתנו ברכה", הרי שמצינו שחכמים מכנים פסוק בכתובים (משלי נחמיה) בלשון אמר נביא, אף שנכון דברובא דרובא מהמקומות הלשון "אמר נביא" נופל על ספר הנביאים ולדוגמא עיין

והא דהסתייע הגאון מהר"צ חיות ז"ל מדברי הירושלמי שקראן אנשי כנסת הגדולה, לא הבנתי דאכן היו מאנשי כנסת הגדולה אבל אין זה סותר דהיו נביאים, שהרי תלמוד ערוך במגילה (י"ז ב' ו"ח א') שאמרו "מאה ועשרים זקנים וביניהם כמה נביאים", והם אנשי כנסת הגדולה כידוע וככתוב בהקדמת הרמב"ם לחיבורו הגדול, ועיין פירוש הרע"ב ריש אבות וירושלמי ברכות (פ"ב ה"ד), ולפיכך גם כאן דברי הגאון מהר"צ חיות ז"ל צע"ר לי.

ובן ראיתי עכשיו בהגהות הגאון מהר"צ חיות ז"ל ליומא דלעיל שכתב: אמר להם נביא לישראל, אף על פי דשלמה היה נביא מכל מקום משלי הוא בכלל כתובים, ואין נופל על זה אמר נביא לישראל אחר שלא נאמר (משלי) אלא ברוח הקודש", ואזיל לטעמיה, אבל כבר כתבנו דלא קשיא מידי דלא אמרו אלא רק ששלמה שהיה נביא אמר זאת, אבל אם בנבואה אמר או ברוח הקודש נאמר לזה לא נחית תלמודא, ולעולם שלמה הנביא אמר וברוח הקודש אמר וברור.

ובספר נצוצי אור לראש השנה שם אחר שהביא תמיהת הגאון מהר"צ חיות ז"ל הנזכרת בראש דברינו כתב: "ויעוין תוספות שבת כ"ד א' ד"ה שאלמלא שבת אין נביא במנחה דנקטו **נביא** על כתובים שהן הפטרות במנחה". ולא עמד בכל מה שביארנו בס"ד.

לישראל כפלים מיוצאי מצרים" וכו' ורק נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה בספרי הנביאים, והם הם מ"ח נביאים שנזכרו ברשימה זו, וכמפורש כל זה שם בדברי רש"י ז"ל, אבל זה אינו שולל שבני קרח אכן נביאים היו, וכל זה פשוט וברור. סוף דבר דברי הגאון מהר"ץ חיות ז"ל צל"ע רב.

ועכשיו מצאתי לו בהגהותיו לברכות שם שכה כתב: "דקא מסדר נביא, לא ידעתי איך קרי ליה תלמודא **נביא** דקא מסדר לשבחיה והרי הם דברי הלויים ישוע וקדמיאל והם לא היו נביאים ולא נחשבו בסדר עולם לנביאים עיין רש"י מגילה (י"ד א'), ועיין בירושלמי שקראם אנשי כנסת הגדולה ולא נביאים וצע"ג" עכ"ל. וגם כאן אין דבריו מובנים לי כלל, חדא דמדויל ידיה משתלם שעמד שכאן התלמוד קורא לפסוק בכתובים (ספר נחמיה) בשם אמר נביא, ובחידושו לראש השנה לא זכר לזאת ולא לדבריו שלו עצמו. ותו כבר ראינו דאין התלמוד נמנע לקרוא לפסוקים בכתובים בשם אמר נביא וכהיה דראש השנה ויומא, וממילא קושייתו כאן מיושבת.

ועוד מה שכתב כאן דישוע וקדמיאל לויים היו ולא נזכרו כנביאים, כבר כתבנו לעיל דאין בזה שום טענה, דלעולם נוכל לומר שהיו נביאים ורק נבואתם לא הוצרכה לדורות ולכן לא נזכרו ברשימת מ"ח נביאים, ועיין בסדר עולם שם.